

بَدَائِعِ الزَّمَانِ

Novelties of Times

عکس‌هایی از تازه‌های صنایع، فنون و تکنولوژی در دوران قاجار
پژوهشی از محمد رضا طهماسب‌پور

Photos of new industries, techniques and technology in Qajar era
A research by Mohammad Reza Tahmasbpour

تیر و مردادماه ۱۴۰۲ - موزه عکسخانه شهر
Jun - Aug 2023 - City Photo Museum

شخص هر دو بادشاه آگاه بوده و از کارها آنگاه و آنجا
دو راه هم کند استصفا داشته باشد لهذا از اساققا
که بر حسب مذهب و طایفه شاهنشاه ایران در کوی آنجا
سوزان عمده غافل از این امر گمان عصر هر دو
برود کردن مدور شد و از انصاف در وقت و اسباب
داخل آنجا بماند هیچ جزای عیب و اهل آنجا از
چگونگی و اولاد و ادب و اسب کرد و از اسب شروع نشد
تخت با صی به حیاتی منتهی و هر چند در وقت
انجا حاضرین شهریار میکنند

حقه قوافل از تبرین

علم روزگار در وقت اخیره جزیایه و لاجرم سواد و اعتبار
عظیم کرده اند و به ادب و ادبیات ایران جانی در چشم
شودند اند آنکه با این داسای مخصوصه و فضل
بنزله مشتمله جانی است نظر کرده و در وقت کربلا
بگفته بود و در وقت کربلا خاندان الاطهار سواد
سازند پس با آنکه جاه بدان عظمه افتاده بود
میان و به سطح افتخار جریان می شد و این پایه سجاد
استخوانه هسه الله خوان معارف معانی است کلمه
مخارج ابروی و یونگوش و یونگوش آری ایلم غلط
ایند و هر دو این همی نامی غیر غافل است و هیچ عالی
استحکام بقضای می یابند چرا که معنی مال درین
در طبقه نامه ارض خواهد بود دعوت اولین لمبه
بمبارت اوقات و اولاد و اسب و کلمات

و با این وارد نماید در آن اسب با صفا له معارف
این جمله با اسب و ضابطه اقتضا مقرر کرده
تکمیل صنعت انشایی
اسب این کار بی ساد بود و در وقت و جزیایه
و هر دو از دستگاری با بار بی ساخت اما از حق که
قرین خانه و وقتی در وقت و در وقت تکمیل کرده بود
این صنعت هر که از کلمه ان اسب قیاس میشود و معنی
حساب و تکلیفات پیشان کار در مشاغل

امتحان اطباء

در طایفه و سایر بلاد ایران مردم که در وقت و در وقت
مخارج انسان بعضی در وقت و طالبان امرش بکار
معالجین بر یافته مردم را در وقت که در آنجا
کثیر از این رهکن و بسیار از وقت شوق و از ما آن
فراموشی که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
سیاست و بهر حال اینان در وقت که در وقت که در وقت
انجا در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
آنکه در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
و معالجه مردم

طبع تفاوتی

از طریق ارضی
تخصیص طبع تقوی
چون تقویهای معنی دارند و معنی معارف است

و بدان مذهب همان است
شروع ناسیه
این اسب خوبی که صنعت و صنعت اب را به بل و اولاد
سهامه و از آن جانی معنی معنی معنی معنی معنی معنی
و از لطیفات با صفا به جانب و چون مشکب بر سر
نفته تعلیقات آن رنگب شود طریقی معنی با این
و در وقت های بلند با مانند با این

افشاج مجلس مهمانان

در وقت های بلند با مانند با این
استقامت بسیار در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
و نه از اسب و نامون

افشاج با ناز و رفتار اخلاق طرفین

معارف معنی با ناز و رفتار اخلاق طرفین
امور و اصلاح استقامت و در وقت که در وقت که در وقت
از اسب که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
مطربان ایجاد کرده

اصراع احوستگنا

که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ترقی کاشی پزی

ترقی کاشی پزی

این صنعت در سواد و صنعت که در وقت که در وقت که در وقت
این بوده است که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
در اسب و بهر حال و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع انواع نانهای فرنگی
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
شروع استصافات بنقط
در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع استصافات بنقط
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع کربت فرنگی
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع قوی فرنگی
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع طبع چار و ونبارو
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

با اولاد و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
جامعه این اسب و علم دار و از اسب و از اسب و از اسب و از اسب
با وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
اسب که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
مع معنی با ناز و رفتار اخلاق طرفین که در وقت که در وقت
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
غذای شام و معنی با ناز و رفتار اخلاق طرفین که در وقت که در وقت
و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شروع استعمال سبب
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

شناسنامه کاتالوگ نمایشگاه بدایع الزمان

- پژوهشگر: محمدرضا طهماسب پور
- محل برگزاری نمایشگاه: موزه عکسخانه شهر
- رئیس موزه: امیر هوشنگ لهی
- طراح بوستر، کاتالوگ و مدیر هنری نمایشگاه: امید خاکباز
- با تشکر از دیگر همکاران موزه عکسخانه شهر: جواد جمیل اهری، سید سعید میردامادی
- زمان برگزاری نمایشگاه: تیر و مرداد ۱۴۰۲

موزه عکسخانه شهر

فردی و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
عهد حکم در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
دولت جمهوری در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
کاخانه این در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
افشاج در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
اداره انقباضات در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
اشغال هر وقت در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
فرقی و مشورت در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
مرتجع علوم و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
حاضر میگفتند در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
دا که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
خواست نام در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
عسور و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ان من هر وقت در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ایجاد علم مخصوص برای هر یک از کتب
چون وقت علم که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
نام و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
تک در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
پیش شهر و با این معنی که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
تربیت و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
بر وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ایجاد و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
عسور و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ان من هر وقت در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
ایجاد علم مخصوص برای هر یک از کتب
چون وقت علم که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
نام و در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت
تک در وقت که در وقت که در وقت که در وقت که در وقت

بَدایِعُ الزَّمان و تازه‌های دوران قاجار

در شناخت و معرفی دوران قاجار در دوران معاصر، نظرهای متناقض بسیاری دیده می‌شود. برخی این دوران را دوران تباهی و شُماری دیگر دوران طلایی می‌دانند. پی بردن به واقعیت تاریخ گذشته در این دوران و بررسی آن در یک ارزیابی علمی، نیاز به بررسی اسناد، کتاب‌ها و مدارک مستند، گزارشات رسمی و غیررسمی، نظرات و بررسی‌های مورخان و تحلیلگران بی‌غرض دارد. این بررسی می‌تواند در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصاد، فرهنگ، هنر و ده‌ها موضوع دیگر انجام شود. اما آنچه این نمایشگاه بر پایه آن شکل گرفته، بکارگیری پدیده جدید عکاسی و کارکرد اسنادی آن در ثبت رویدادهای تازه و نو در همان زمان است. پدیده‌ای که ناصرالدین‌شاه با آگاهی از کارکردهای آن و تأکید بر بکارگیری آن، بسیاری از رویدادها و رُخدادهای زمانه‌اش را جاودانه کرد. رویکرد این نمایشگاه، ارائه تازه‌های دنیای جدید و در میانه سده نوزدهم و همچنین بنیان‌های تازه‌ای است که برخی از آن‌ها از گسترش روابط سیاسی و فرهنگی با اروپای پس از انقلاب صنعتی شکل گرفته یا تکوین پیدا کرده است. در شمار محدود عکس‌های ارائه شده، البته باید عدم دسترسی مطلوب به آرشیوهای داخلی و یا نبود عکس از برخی موضوعات یادشده در فهرست زیر را نیز افزود.

برخی از این موارد در سال‌نامه‌های رسمی دوران ناصری منتشر شده که باید در یک ارزیابی بی‌طرفانه، نگاه جانبدارانه و خوانش رسمی-تبلیغاتی حاکمان وقت را در انتشار آن‌ها مورد ملاحظه قرار داد. محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه در کتاب *آلَمَآئِرَ وَ الْأَثَارَ*، فهرست بلندی از این رویدادها را به مناسبت چهل‌سالگی سلطنت ناصرالدین‌شاه به‌طور مشروح نوشته است. او در باب هفتم در آثار مادیه و مآثر حسیه (ابنیه و عمارات)، درباره تاریخ ساخت کاخ‌ها، بناها و ساختمان‌های عام‌المنفعه یا تعمیر آن‌ها به‌طور مشروح پرداخته و در باب هشتم کتاب، سبب انتشار این بخش را چنین شرح داده است:

«در برخی از آثار روحانیّه و مآثر معنویّه و حقایق تمدنیّه این چهل سال از پادشاهی بی‌زوال، از قبیل ترقیّات صناعات و علوم و تبدیلات عادات و رسوم و رواج معارف جدید و انتشار فنون بدیعه و کافه ظهورات و عموم اکتشافات و غیرذلک ممّا یُضَاف الیهَا و یعطَف علیها، از فضایل عصر جدید که به ترویج این دولت جاویدمهد در مملکت ایران پدید گردیده است.»

اعتمادالسلطنه آشکارا هدف خود را از نگارش این بخش، تأکید بر رواج روش‌های تازه در علم، اکتشافات، تکنولوژی، بازرگانی، صنایع جدید، عادت‌ها و رسم‌ها و مفاهیم سیاسی و اجتماعی برشمرده و در نظر داشته تا فهرست بلندی از این موارد را که در دوران چهل‌ساله سلطنت ناصرالدین‌شاه به‌ظهور رسیده معرفی کند. وی سپس فهرست بلندی از این آثار... و فنون بدیعه را با شرحی کوتاه و بلند برای هر کدام به شرح زیر نوشته است^۱:

خوض در تعلیم و تعلّم آسنه مختلفه / افتتاح تعلیم و تعلّم شُعَب فن شریف شیمی / انتشار علم فیزیک / انتشار علم دواسازی فرنگی / ترویج علم گیاه‌شناسی / انتشار شیمی جدید / رواج و شیاع علم جغرافیا / رواج فن کسَمُگرافی (نجوم و کیهان‌شناسی) / امتداد تلگراف / افتتاح چراغ‌گاز / افتتاح چراغ الکتریسیته / ایجاد شَمَن‌دُفَر (راه‌آهن) / امتداد تلفون / ترویج علم و عمل عکس / ترویج علم تاریخ / ایجاد پُست / ترویج و تعلیم علوم / ترویج علم هندسه (پلانی‌متری) / تعلیم و تعلّم تشریح ذّه‌بینی / افتتاح کارخانه چلواربافی / افتتاح کارخانه آسیای بُخار / انتشار دانش شوسه شوارع شهرها / ایجاد و جشن‌های میلاد / رواج کُلی و شیاع کامل امرتجزیه‌داری و سوگواری / افتتاح باب مُراوده ذات همایون سلطنت عظمی شخصاً با سایر دُول دنیا / ایجاد موزه / تسخیر وحش / تربیت انواع گل‌ها و ریاحین / انتشار علم نومیسماتیک (سگه‌شناسی) / اتّسع دایره

۱ - برخی موارد جزئی به سبب عدم ارتباط موضوعی حذف شده اند.

انطباع (چاپ و نشر کتاب و روزنامه) / انتشار سواری کالسکه و درشکه / ایجاد کارخانه گلوله‌ریزی / تسویه و تلبین و تسطیح آهن / ترقی در صنعت تفنگ‌سازی / تکمیل عمل قَطران / افتتاح صنعت کالسکه‌سازی / ترقی صنعت شالبافی در مملکت کرمان / نسج زری ناصری / افتتاح دواخانجات دولتی و تجارتي / شیوع شُرب چای / ایجاد تذکره عبورومرور (گذرنامه) / اصلاح کُلاه / تخصیص در ترخیص حفر اراضی بلاد قدیمه (ممنوعیت حفاری و کاوش‌های غیرمجاز مناطق تاریخی و باستانی) / تلبیض و تصفیه و تلبین و تجربه شِکر طَبَرستان / افتتاح کارخانه بُلورسازی / افتتاح کارخانه چینی‌سازی / افتتاح کارخانه کاغذگری در طهران و اصفهان / افتتاح کارخانه جَبّه‌خانه / رواج اخراج سنگ مئانه / ترقی کلیه فنون طَبیبه سِیما فن جِراحی و عمل ید / اشاعه تلقیح جدری (آبله‌کوبی) / ایجاد روزنامه (رسمی) / ترقی اداره گازت در ایران (روزنامه‌ها) / ایجاد وزارت علوم / تشکیل دیوانخانه عدلیّه / تشکیل مصلحت‌خانه / ایجاد صندوق عدالت / ایجاد دادگری حضوری / رواج کار قالبی‌بافی / ایجاد کارخانجات ابریشم‌تابی در مملکت گیلان / افتتاح کارخانه اُم‌الأسباب (چرخ بخار در صنایع توپ‌ریزی و تفنگ‌سازی / ریختن و افراختن اولین مجسمه صاحبقرانی به دست اساتید ایرانی / ایجاد جَریده مُصوّر / ورود بالون در ایران / ورود طلسمکوب / ورود میکروسکوپ (میکروسکوپ) / ورود توپ ته‌پُر / ورود تفنگ سوزنی و مارتینی / استخدام سواره و پیاده / ایجاد سالنامه / ترویج موسیقی اُروپی / ایجاد دارالضرب به سبک اُروپ / افتتاح مدرسه مبارکه دارالفنون / شیوع صنعت بُتایی به سبک اُروپایی / شیوع ثُلمبه / افتتاح بانک در دارالخلافه طهران / اخراج آجُر سنگ‌نما / ترقی کاشی‌پزی / شیوع انواع نان‌های فرنگی / شیوع استضاتت به نطق / شیوع کبریت فرنگی / شیوع طبخ چلاو و پلاو / شیوع استعمال سیب‌زمینی / میل اهالی ایران به تجملات / ظهور تغییر کلی در حلیه رجال / افتتاح کارخانه باروت‌کوبی / ترویج سواری دواسبی / افتتاح دارالترجمه خاصه در دربار دارالخلافه طهران / تکمیل صنعت آتش‌بازی / امتحان اطبّا / طَبع تقاویم فارسی / ایجاد اداره حفظ‌الصّحه / تزیین سطح داخله اطاق‌ها / افتتاح دارالفنون در دارالسلطنه تبریز / افتتاح اِکُل میلیتر (مدرسه نظامی) در اصفهان / افتتاح مدرسه نظامی در دارالخلافه طهران / ترقی صنعت صیانت (زرگری) / اداره سانسور که عبارت است از تفتیش کُتب و روزنامه‌های وارده از خارج / انکشاف معدن زغال‌سنگ / افتتاح کارخانه چاشنی‌سازی / مکتب نقاشی مجاناً / رواج استعمال صفحات آهن در بام‌ها / ترقی صنعت نجاری / افتتاح تئاتر (تماشاخانه) / ایجاد نصب لوحه تصویر همایون اعلی در مجلس حکم عدلیّه عظمی / ایجاد اداره پُلِیس / ترقی نقاشی / رواج تربیت آناناس / انکشاف بسیاری از معادن / صنعت سیگارسازی / رواج دوخته‌فروش / افتتاح دِگاکین پرده‌سازی / اختراع چرخ مِس تراشی / شیوع اوانی و اسباب ورشواو (ورشوسازی) / افتتاح عمل دندانسازی / ظهور عمل سآلک‌کوبی / تملک کشتی آتشی (بخار) / رواج رسم سفرنامه‌نویسی / ضبط روزنامه احوال سعادت اشتمال همایونی / تألیفات دولتی / شروع در ارسال و انفاذ امتعه ممالک محروسه (در نمایشگاه‌های جهانی) / استعمال شوکولات / ورود عمل کونسرو / استعمال ذغال‌سنگ / رواج بستنی‌فروشی / ایجاد کُلاه نظامی / ایجاد نشان شیروخورشید / تعدیل و مُمیزی بسیاری از ممالک ایران / شکستِ بَسِتِ مسجد شاه دارالخلافه.

محمدرضا طهماسب‌پور

تیر ۱۴۰۲

- از آقای بابک مفیدی برای نگارش متنهای بخش معماری و آقای نیایش پورحسن برای نگارش بخش بال‌ماسکه و نمایش سپاسگزاری می‌شود.

نشانی الکترونیکی محمدرضا طهماسب‌پور: tahmasb@gmail.com

باب

کارخانهای کاشان	و ایجاد وزارت مشوره که در سال سی و دوم از قیام
ترقی نسج عباای برشته	هاپون بطهور رسد
در کاشان بطرز عباهای برشته کربلا و نجف	و عقد مجلس تحقیق و لایحه مرکب از بعضی ملکر اولاکان
ترقی صنعت نساجی	عظام و وزراء تمام که در سال سیام سلطنتی علاوه بر
حاشیه ترصد در کربلا بدینجه که از عباهای عظیم خان	دارالشوری کبری ظهور یافت
نمون باستانی میزداد	و نقشها با بالان و کلابات ما بین کفایت رجال و عدل
ترقی مسنوجات	عمال که مکرر مقرر گردیده است
کوه باجیان اصفهان	و نقشها و اوقات مبارک برایام هفتنه برای اصغراعلی
ترقی ظروف	و زراعت بکوه و سایر امور و رابط بودند ما بر چ و ابر عظمی
نخاری ناپین	کافه رعایا
ترقی قلمکار	و تعیین امتا برای اخذ عریض در سر سواری و ایتیا
خرم در اصفهان که بهترین فلک رصد رس هند است	اجوبه انها موافق حکم توقیع شاه قاجار اعلم حضرت شاه
رواج کارفالی باقی	ان وضع این قوانین و ایجاد این عبا که بعضی از او
و بازار فالی در وسطی اهلی اروپا این صنعت ابر اسپان را	جاودانی است و برخی مخصوص و فنی و رضای مقصود
که در به اند بسیار پسندیده اند و در انچه در انحصار	بالکماله همان اشاعه عدل و انصاف بوده و امانه
تجارت فالی سی عمده و عالی است	ظلم و انصاف و مع ذلک کلام از شدت شوق و عشق
افتتاح کارخانجات نساجی	بر تشدید مبانی عدالت و داد و تسهیل جواد استقامت
انجمنه کمان در اصفهان که ملیور باستانی جنود	و سداد نازمانی که مصلحتی وقت مقضی بود خود بد
مسعود از آن مسنوجات خواهد بود	اندیش و شخصها پون هفتنه بگرد و زبرد پوان خاص
ایجاد کارخانه نساجی	نشسته عریض عبا و عاوی منظمین را اصغاعی
در مملکت کمان بدین معنی سلطان حاج محمد تر	فرمود و عزت رسید و کند شتر از جمیع ان مقررات
ناجر اصفهان امیر ارالترب	مؤسسه و موضوعات مفاسد در این سنوا محصوا
افتتاح کارخانه احرار کلبا	از بر تو اسلا لبرقیه و خطوط نکر افیه که بمثابه نشینا
در قورخانه مبارکه که بواسطه ایجاد این دستگاه کا	خیال از قلوب احماد اهل ایران بخاطر عا طرین بادشا
اعمال متعلقه صنایع قوی ریزی و تفک سازی و چو	مهربان کشیده است صیبت دار و معدلت از ماه نامشا
پردازی از غایت صعوبت بنهایت سهولت تبدیل یافت	رسد
رنجین افراختن و لکن مجسمه	ترقی حرب باقی

نمونه چاپ سنگی کتاب المآثر و الاثار

و تماشای این گونه اشباه شکفتن ملک نوع شکفتی بدید
 اید و لذت دست مبد هد که از سایر وجوه انبساط
 روح و تفریحان قلب معهود نیست و حکما در ویا از آن
 که تماشای علم عشق مفرط بهرسانند اند از این سخن
 اسباب هجرت و وسایل تمنع بسیار است که فرموده اند و از
 خواندن مہتر و وزه آنکه صنایع عبقریه عالم و آثار عبادت
 شیر یاد داند با مصنوعات حادثه و اعمال جدید برای کس
 موازنه و مقایسه نمایند و در جریه تر قیام ملل را از اینجا
 استخراج و استنباط میکنند پادشاه دانش پرور ما که
 ملک خود را از هیچ هنر و دانش و شناسائی و کاهی و
 انکشافات بدیع و صنایع عالی خالی نمیتواند بدارد از غرض
 آثار طبیعت عالم و خلاصه یادگار شاهنشاهان بزم موزه
 ایجاد فرمود که وصفند هفتاد من کاغذ و نافع خواهد
 نمود قبل از نقد کتابت خصائصها و آیات عجایبها

تسخیر وحش

در دلهای متمدنه دنیا برای معرفت اصناف حیوان
 تکمیل این شعبه از حکمت طبیعی از هر جنس جانور حیض و
 بادشیر سحر ساخت و باغی نگاه میدارند و عیانان حیوان
 و طبایع آنها آگاه میکردند هر وقت هلیکان ناسی موزع
 معرفت یونانی که معاصر سلاطین کبانی بود در ضمن
 تاریخ این سلاله میگوید که ملوک ایران در شهرها
 مشهور که مصرهای جامع و مسوادیهای عظیم بود از
 قبیل بابل و سوز و واسط و اکباتان و غیره باغ وحش
 اند معلوم میشود و حاصل این اختراع و اسباب در دنیا از
 اهالی ایران اقتباس کرده اند در این دولت نیز بسیاری
 از سباع ضواری و جانوران جنگل و جبال و صحاری
 الزمان ظهور و انواع و حیوش در جزایر حصین و

فضلهای این غنیمت و تزیین میکردند و بنوالد و
 شناسایی میکنند و بچشم سپهر زمان بندگی نکارند و بچشم
 امور آنچه در جزیره و درنده و بزند است از باب بصیرت
 فی المثل در صورت باغی که مجتمع از اجناس مختلف و
 طباع متضاد میباشد حقیقت حال مالک و بلاد این
 پادشاه معدلتها و سبکند که از عدل و احسان
 آبادی با این توأم است و غرضی با نظم مدغم شترها و
 همسنگند باز بهر هم وطن

تزیین انواع کلهها و ریاحین

این کار در این روزگار و باجمعی عظیم کفر است از باب
 تنعم و برکت و خداوندان مجد و شرف در مسئله اول
 کل و سنبل و داشتن و کاشتن آنها با یکدیگر مبارکی
 سخن میوزند اما در صفت نباتات باغات حد بدید
 هر ابوی و حالتی که از زمین ششم ریاحین معطر
 و وزیدن ششم کلسناهای روح پرور و برود خویصر
 بگویم که در این مقام ناطق رنگارنگ است و پای سخن لیک
 دنیا بل کریم و خلق عظیم این پادشاه قسم که اگر کسی را
 فی الحقیقه در مانع جان صحیح و شامه روان سالم باشد
 چون تماشای ساختن نباتات سلطان السلاطین پیر
 بی خود شش سازد بوی گل و ریاحینها
 نامی چنین پیرا و طبیعت جهان را برد از من جمال و پیر
 نازل وسطی ریاحین و صفی هر سامان بهر نیک و بوی
 که کل و ریاحین پرورده است باغبانان حاذق و کلکار
 فایق بخش از برین آورده اند و در آن بوستانها فریب
 اند و از سایر مالک و مسالک دنیا نیز میخواهند و فلکها و
 کوزهها خوانند و کلسناها بر آن استند که هر صفی
 آنها کوفی و درنی است از کلسنا ششم بر کوار و در فترتی

نمونه چاپ
 سنگی کتاب
 المأثور والاثار

زنایان مسکدر در لباس های مسک پوشیده اند

فرنگی هاییکه در طهران لباس بال مسکه پوشیده اند.

بال‌ماسکه

از مجالس خصوصی و کاملاً فرنگی که برای نخستین بار در دوره ناصرالدین‌شاه از سوی خارجیان مقیم ایران در کشور رواج یافت، باید به بال‌ماسکه اشاره کرد. بال‌ماسکه اساساً به گونه‌ای از مجالس و مهمانی‌های شبانه اطلاق می‌گردد که مفعولین در آن با نقاب و لباس میدل شرکت جستند و به تفریح و رقص دسته‌جمعی می‌پردازند و از مشخصات نمادین آن، شناخته‌شدن افراد در آن جشن است.

از اوایل دوره قاجار که عده‌ای از ایرانیان به کشورهای اروپایی سفر کردند، با بال‌ماسکه آشنا شده و در سفرنامه‌های خود از آن با عناوینی چون: تبدیل صورت، ماسک‌راید و بال و روت، رقص و بال، مجلس بال، بال‌ماسکی، مجمع بال یاد نمودند.

هم‌چنین در دوره قاجار عده‌ای این مراسم را قبیحه؛ و عده‌ای دیگر آن را محض آزادی قید نموده‌اند. تعدادی نیز این مجالس را عالم غربی از اصول تمدن جدید ذکر نموده که در نظر اهل اروپا هیچ قباحتی ندارد.

بی‌گمان گزارش‌های موجود از نخستین مجالس بال‌ماسکه در ایران مربوط به اعضای سفارتخانه‌های خارجه، مصلحان خارجی دارالفنون و برخی از سفرا و صاحب‌منصبان ارشد خارجی مقیم تهران در اوایل دوره ناصرالدین‌شاه است. باوجود استقبال برخی از شخصیت‌های اصلی مملکت از بال‌ماسکه در دوره قاجار، دیری نگذشت که این مجالس حتی به یکی از موضوعات جنجالی و سیاسی تبدیل شد. چنانچه انتشار عکسی در تاریخ محرم ۱۳۲۳ ق. از بال‌ماسکه مسیو نوز و مسیو پریم (مستشاران بلژیکی ممرکات ایران در دوره مظفری) گویای این موضوع است. اما مجالس بال‌ماسکه در سال‌های پایانی دوران قاجار باوجود تمام تحریم‌ها برای مدتی چنان در ایران علنی و فراگیر شد که حتی به سالن‌های آمایشی نیز کشانیده شد.

تئاتر

از جمله تأسیسات هنری مهمی که برای نخستین بار در دوره ناصرالدین‌شاه در ایران به ظهور درآمد، ساختن تئاتر به شیوه اروپایی در ایران است. واژه تئاتر که از دوره قاجار تا دوره پهلوی با عنوان تماشاخانه یاد می‌شد، اساساً یک گفت‌وگو کهن سال و چند وجهی با مجموعه‌ای گسترده است که متن، مکان اجرا و عوامل اجرایی از مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده آن است. از دهه ۱۲۸۰ ق. که موج تازه‌ای از دستاوردهای علمی - هنری و فکری - فرهنگی به ایران سرزایر شد، ساختن تئاتر نیز به‌عنوان یکی از تشکیلات تمدن غرب، ذهن مقامات ایرانی را به خود مطوق نمود. این امر دیری نگذشت که پس از دو سفر نخست ناصرالدین‌شاه به فرنگ جامعه عمل پوشانید و کشور ما در دهه ۱۲۹۰ ق. شاهد برگزاری تئاترهای مختلف در تهران و شهرستان‌ها از سوی ارامنه و خارجیان مقیم ایران بوده است.

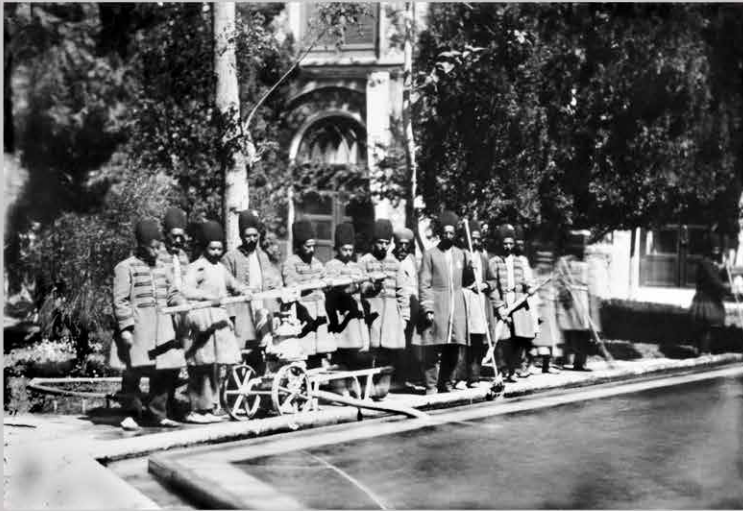
اما از قرار معلوم نخستین تئاتر و تماشاخانه‌ای که ایرانیان به شیوه فرنگستان در کشور بنا نمودند، "تئاتر معلم‌خانه" یا "تماشاخانه دارالفنون" است که در ضلع شمال شرقی مدرسه قدیم دارالفنون دایر شد. بنای این تماشاخانه که هم‌گام با بازسازی مدرسه قدیم دارالفنون و ساخت مدرسه جدیدالتأسیس موزیک در حوالی سال ۱۲۹۷ ق. به مرحله ساختن درآمد، تماشاخانه‌ای نسبتاً کوچک با گنجایشی نزدیک به دویست‌وینجاه تا چهارصد نفر بود که فرم داخلی آن به شیوه نسبتاً اروپایی ساخته شده بود. تماشاخانه دارالفنون پس از ساخت و گذر از مخالفت‌های شدید مذهبی - اجتماعی، سرانجام در تاریخ یکشنبه ۷ جمادی‌الثانی ۱۳۰۳ ق. / ۱۴ مارس ۱۸۸۶ م. با مدیریت میرزا علی‌اکبرخان نقاش‌باشی مَزَن‌الدوله (۱۲۶۳-۱۳۵۱ ق.) به‌طور رسمی افتتاح شد و پس از پنج سال فعالیت در نیمه دوم شعبان ۱۳۰۸ ق. به‌دلایل گوناگون دچار وقفه و تعطیلی شد.

تئاتر پس از دوره ناصری به‌دلایل گوناگون برای مدتی دچار رکود شد تا آن‌که با آغاز جریان مشروطه به‌صورت علنی در کشور رواج یافت و گروه‌ها و تماشاخانه‌های زیادی در تهران و شهرستان‌ها آغاز به کار کردند.

مسیو نوز و مسیو پریم
در نمایش بال‌ماسکه

مسیو کارلیان عکاس، از انگلیس‌ها در صورت بال‌ماسکه

ٹلمبہ چیان در حال کار با دستگاه تلمبہ تازه که از فرنگ خریداری شده.

سنه ۱۳۱۰ نیروم در شهر الوام تلمبہ (تلمبہ) آب پاشی

سنه ۱۳۱۰ سیزدهم ذیقعده الحرام نیلان تلمبہ انداخته شده باغبان‌ها آب می‌باشند. (بکارگیری دستگاه تلمبہ آب‌پاش برای آبیاری باغ گلستان)

شروع تلمبہ

آلتی است انبوهی که بضغطه عنیف آب را بمثل فوارات می‌جهاند و از تک حیاض مقعر و مگاکهای ژرف به سطح زمین و از طبقات سافله به عالیہ می‌رساند و چون مشبکی بر سر ثقبه علیای آن ترکیب شود بطرزی معجب آب‌پاشی کند و درخت‌های بلند را مانند باران بشویاند. (الماتر و الاتار)

خیابان چراغ گاز و کارخانه گاز و عبور واگن‌های اسبی و تجمع مردم.

کشتی بخار ایرانی در مرداب اروندرود

کشتی بخار ابتدایی امپلیحضرت شاهنشاهی در مرداب اروندرود.

لاله‌زار

در سال ۱۲۸۴ق، هم‌زمان با توسعه تهران، باغ لاله‌زار که یکی از باغ‌های سلطنتی خارج از حصارطهماسبی بود به درون محدوده جدید شهر راه یافت و خیابانی که در غرب آن ساخته شد، معنای تازه‌ای به شهر بخشید. این خیابان که ابتدای آن از میدان توپخانه آغاز می‌شد و تصویری از خیابان‌های اروپایی را تداعی می‌کرد؛ از همان آغاز به تفریح‌گاهی با حال و هوای فرنگی تبدیل شد و رفته‌رفته کانون تجدد شهری را در خود جای داد. این عکس، در بررسی تطبیقی با نقشه عبدالغفار، ابتدای خیابان لاله‌زار از جانب میدان توپخانه را نشان می‌دهد. بر سطح شوسه خیابان، تقاطع ریل‌های واگن‌اسبی، یکی به سمت شمال لاله‌زار و دیگری به سمت خیابان باغ‌وحش حرکت می‌کند. در سمت کناره‌غربی خیابان نیز امتداد خطوط تلگراف به چشم می‌آید. ساختمانی که در سمت راست عکس با جفت ستون‌های کشیده و سرستون‌های کُورتین دیده می‌شود به گمان قوی، همان مغازه‌ای است که در نقشه عبدالغفار با عنوان «مغازه مُسیو لُمِر» ترسیم شده و به معلم موسیقی دارالفنون، لُمِر فرانسوی (Lemaire) تعلق داشته است. در تصویر دیگری که از خیابان لاله‌زار موجود است، افزون بر تیرهای تلگراف؛ بخشی از جداره شرقی خیابان، واگن‌اسبی و همچنین نخستین مغازه‌های لاله‌زار با شکل و شمایل اروپایی به چشم می‌آید.

ایجاد شِمن دُور (راه آهن)

... عقلاء عالم آبادانی مملکت و توانگری رعیت و تمکن تمدن را وسیله‌ای برتر و بهتر از این رهگذر ندیده و نشنیده‌اند، لہذا مقلان تاریخ جمع این فہرست مبارک؛ خطی از این صنّع خطیر بہ عنوان نموج یسیر از دارالخلافہ طهران تا قصبہ مزار سیدنا عبدالعظیم حسنی علیہ السلام کشیدہ شد. و خطی دیگر در خطہ مازندران از بندر محمودآباد بہ دست مقرب الخاقان حاج محمدحسن اصفہانی امین دارالضرب افتتاح گردیدہ. و ہمگی وجہ خاطر این پادشاہ بزرگہمت بر آن مقصور است کہ خطی واصل دو ساحل بحر خزر و خلیج فارس امتداد یافته حق اتمام نعمت و تربیت مملکت در نصاب خود قرار گرفتہ باشد. (المآثر و الآثار)

کالسکه و کالسچیان مخصوص همایونی

انتشار سواری کالسکه و درشکه
 که به تعمیم اذن دولت و رفع حجر از رعیت، اینک شماره درشکه نشینان و کالسکه سواران در ایران بتخصیص
 طهران، در کمال اشکال است. (المآثر و الآثار)

اولین اتومبیلی که توسط مظفرالدین شاه از اروپا خریداری و به ایران آورده شد.

کارخانه چرخ بخار

کارخانه چرخ بخار

قورخانه و چبّاخانه مبارکه

«... در این ایام آمنای دولت غلیّیه در راه انداختن قورخانه و چبّاخانه سعی و کوشش تمام دارند و در اکثر شهرهای مُعظم ایران قورخانه و چبّاخانه بطور خوب برپا افتاده است خاصه در دارالخلافه طهران... (روزنامه وقایع اتفاقیه شانزدهم شعبان ۱۲۶۷ق)» در ضمن این خبر، شرحی از شمشیرها و تفنگ‌های ساخت قورخانه مزبور و پیشرفت آتش دادن توپ ذکر شده است. قسمتی از این قورخانه در امیرآباد بود و یک کارخانه باروت‌سازی در مهران واقع در ۵ کیلومتری شمال تهران و از متخصصین خارجی استتله فرانسوی مدتی در این کارخانه کار می‌کرد. کارخانه مهران بعدها دچار حریق شد محصول چبّاخانه تهران در سال ۱۲۶۸ق. ماهی هزار قبضه تفنگ بوده است و برای رفع احتیاجات این چبّاخانه از معادن آهن گیلان و مازندران استفاده می‌نموده‌اند و منجمه از محصولات آن دوهزار و پانصد دست فانسقه و دوهزار قبضه تفنگ طرح انگلیسی بوده است که به خراسان فرستاده شده است. در شرح وقایع سال ۱۲۸۰ق. در کتاب مرآت‌البلدان نوشته شده: «... در خارج از دروازه دولت در جنب میدان مشق چبّاخانه بسیار خوبی بنا نمودند...» و در سال ۱۲۸۸ق. که این خبر مربوط به حوادث آن ذکر شده است «چرخ آبی و چرخ بخار جدیدالاحداث در دستگاه باروت‌کوبی مهران نهایت خوب کار می‌کند» و بالاخره از وقایع آن سال این‌که «... آسیابی بخاری که به واسطه اسباب‌بخار در قورخانه مبارکه دارالخلافه ساخته شده و به اهتمام جهانگیرخان سرتیپ‌اول آجودان‌باشی دایر کرده مورد تحسین و موجب مراسم مخصوصه اعلیحضرت‌همایون نسبت به جهانگیرخان است...» از همین زمان است که دوره رکود قورخانه فرا می‌رسد و تا جایی می‌کشد که از طرف مرحوم مجدالاسلام کرمانی «قورخانه موهومی» توصیف می‌شود. (تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران)

خانم‌ها و امیر قاجار

آب‌رسان کارخانه‌سازان در این کارخانه

دارالخلافه

انبار حاصل کار قورخانه است که از داخل عکس افتاده شده. دارالخلافه ناصری [عکاس]: خان‌زاد امیر قاجار ۱۳۱۱ لیان نیل جمادی‌الاولی.

گرفته میشود

تمام آلات و ادوات از اجکیم دیوان اعلی از مالک اروپا آتیجا

و حمل کرده اند

احداث موادک

افتتاح

که در سمت شمال

انتشار داده

اگرچه این صنعت

ایران از قرون گذشته

شوش تا آمدن و در

که نیکم شاه عباس

که ماده ناز و نجش

انرا نابریج و اثری

شایع بوده است

مهندسی از مردم

علم این صنعت

کرده بر سر راهها

استفاده خدمت

ایجاد جبه

حضرت امیر المؤمن

ایجاد جبه

حضرت سیدالش

منبره التطنز و

التطنز نامید

عکاس محمد بن علی قزوینی در سال ۱۳۱۱
مکرم گنجی به برپایی سازه تفنگخانه همایونی در تهران

عکس تفنگهای جدیدالابتیاع است که در روز تشریف فرمایی موکب همایونی به قورخانه مبارکه افتاده شده.
عکاس مخصوص اعلیحضرت شاهنشاهی روخنا فداه، خانهداد عبدالله قاجار درالخلافة ناصری ۱۳۱۱.

ک همایونی

ط
الشی منکام بپرا

و در این موسم

من سرباز سپر

ل دولت و اعصاب ملک

اهنشاه ججه مپکرد

انعامات سرافراز و

مه در مخانه مبابکه

ه میشوند

ع کامل

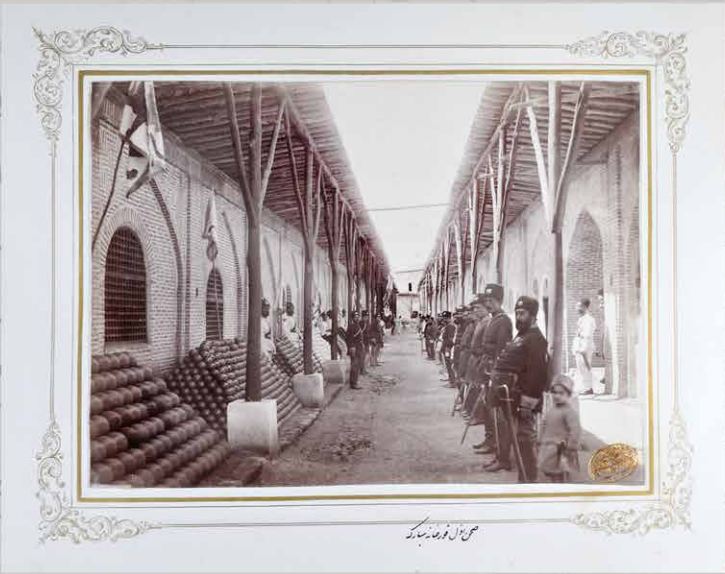
حضرت امام ابو عبد

العالمین له الفداء

ده است اگرچه رغبت

کبری از دوران سلطین دیلم تا انا و الله بر اینهم مشو

که ده از انوقت تا به الان تا انا و الله بر اینهم مشو

صحن اول قورخانه مبارکه

صحن اول قورخانه مبارکه [عکاس: میرزا عبدالباقی

ایجاد جشن و دادن حضرت صدق طاهر

سلام الله علیها که نیز بعد از فوت مهد علیا بواسطه

الطاهره نامشود

پارک و عمارت حضرت والا ظل السلطان

سر در باغ و عمارت کُنت [دو مونت فورت؛ رئیس پلیس طهران]

عمارت مسعودیه

باغ و عمارت مسعودیه در سال ۱۲۹۵ق در محله دولت، در کنار باغ نظامیه، توسط مسعود میرزا ظل السلطان ساخته شد. معمار این مجموعه، استاد شعبان معماریاشی. معمار و تزیینات آن برپایه تلفیقی از الگوی ایرانی با معماری نئوکلاسیک اروپایی شکل گرفته است. عکس حاضر، تصویری از ساختمان‌های بیرونی عمارت مسعودیه را نشان می‌دهد. عمارت‌های بیرونی شامل عمارت دیوان‌خانه در غرب و تالاری در شرق مجموعه بود که با دیوار جداکننده مُشْتکی از هم جدا می‌شدند. این عکس که از میدان کالسکه‌رو مقابل عمارت دیوان‌خانه برداشت شده، جزئیات دقیقی از دیوار جداکننده و نمای شمالی تالار بیرونی را نشان می‌دهد. دیواری که در تصویر دیده می‌شود از ابداعات ویژه در عمارت مسعودیه بوده و همچون پرده مشبکی از تور، فضای پیش‌روی دو عمارت را از یکدیگر جدا کرده است. از دیگر عناصر درخور توجه عکس؛ تصویر گلدان‌هایی است که گرداگرد میدان و مقابل دیوار دیده می‌شوند. به گفته ظل السلطان در «تاریخ سرگذشت مسعودی»: یکی از اسباب جلال و تزیین این عمارت، شش‌هزار کوزه گل و ششصد چلیک نارنج و غیره بوده است که در گوشه و کنار محوطه جای داشت.

باغ و عمارت کُنت

ناصرالدین‌شاه به هنگام بازگشت از سفر دوم فرنگ (۱۲۹۵ق)، «کُنت دو مونت فُرت» اتریشی را با هدف تأسیس تشکیلات تنظیمه (اداره پلیس) به ایران فراخواند و از این پس، کُنت با اقامت در ایران به استخدام دولت درآمد. کُنت تا سال ۱۳۰۹ق ریاست «اداره جلیله پلیس دارالخلافه» را برعهده داشت و در همین دوران؛ لقب «نظم‌الملک» نیز به وی اعطا شد. محل اقامت کُنت در امتداد شمالی خیابان لاله‌زار در تقاطع خیابان‌های مَخبرالدوله و باغ ظهیرالدوله بود. از همین‌رو، این تقاطع به چهارراه کُنت معروف شد و این نام‌گذاری تا به امروز نیز کم و بیش متداول است. این عکس، تصویری از شکل نخستین چهارراه کُنت را نشان می‌دهد. عمارت دو طبقه‌ای که در سمت چپ بانمای اروپایی به شیوه نئوکلاسیک دیده می‌شود، به‌استناد نقشه‌های عبدالغفار «عمارت جناب وزیر تنظیمه» و محل اقامت کُنت است. باغی هم که در مقابل این عمارت قرار دارد و سردر آن، در گوشه راست عکس قرار دارد، در نقشه عبدالغفار با عنوان «پارک نظم‌الملک کُنت دو مونت فُرت، معروف به پارک ناصری» مشخص شده است.

این سد است که ساخته شده است چهل زرع طول آن است و بیست زرع عرض آن است

خیابان لاله زار و ریلهای واگن آسیبی

و بعد از هر دو جهان است

شیوع نلمبه

الغی است اینونی که بضعفه عنیق اب راه
جهاند و از نیک حیاض معتق و معاکهای ژ
و از طبقات ساقله بعالمه میرساند و چون
ثبته علیای آن ترکیب شود بطیزی معجبا
و درختهای بلند و اما نند با و آن نشواید

افتتاح مجلس مهمنک

در دفتر است غار و عکاس

چرخ بخار افساس (امیرزا عبدالباقی)

سپهر

سپهر باشین هم تریانه

ونه از اشیاء قام

افتتاح بازار

مقارن جمع و تالیف
امور و اصلاح اح
اشغاعات کافه اها
ظهران ایجاد کردید

اخزاع

که در ریب و از ارات عمارات بکار برده میشود

ترقی کاشی پزی

این صنعت در سوابق از منته یکی از بدایع صنایع مملکت

مسیو فلور یا متعلمین علم توپخانه.

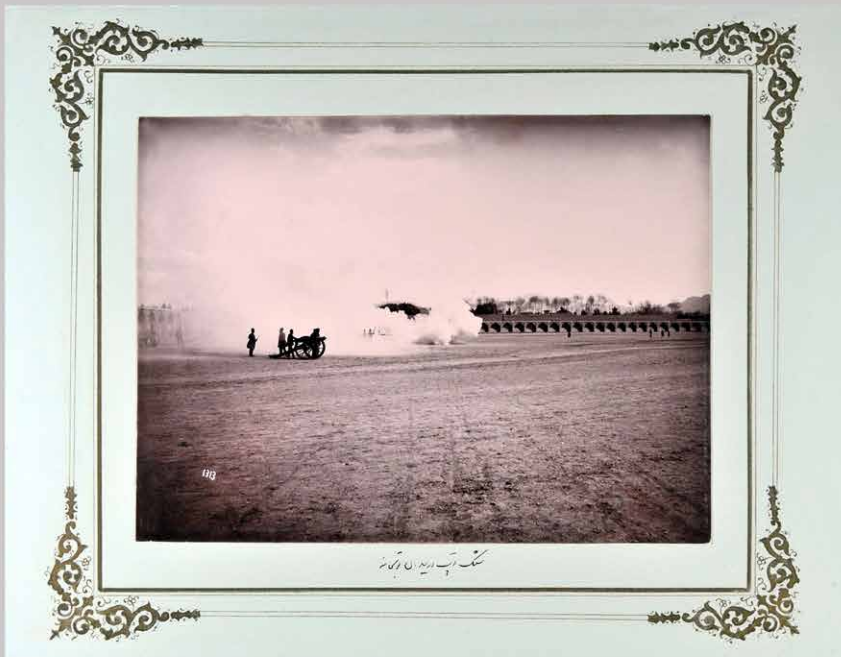
گذرد و در جمیع

غذای شام مصر و وف میگردد موافق رسم و بدین پارچه

ولندن

عکس تویخانه سوره که همه روزه در میدان مشق حاضرند انداخته شد. [عکاس] خانہ زاد میرزا آقای البرزی است. ٹیلان ٹیل ۱۳۱۱.

شلیک توپ در میدان تویخانه

اطاقیست مخصوص برای هر فصلی مرضی

اطاقی است مخصوص برای صرف چای مرضی

اطاق مرضی در ناخوشی و با

اطاق مرضی در ناخوشی و با

اطاقِ امراضِ مُسرَّبه

← اطاقِ امراضِ مُسرَّبه.

اطاقِ مُرضایِ جراحی

▶ اطاقِ مُرضایِ جراحی.

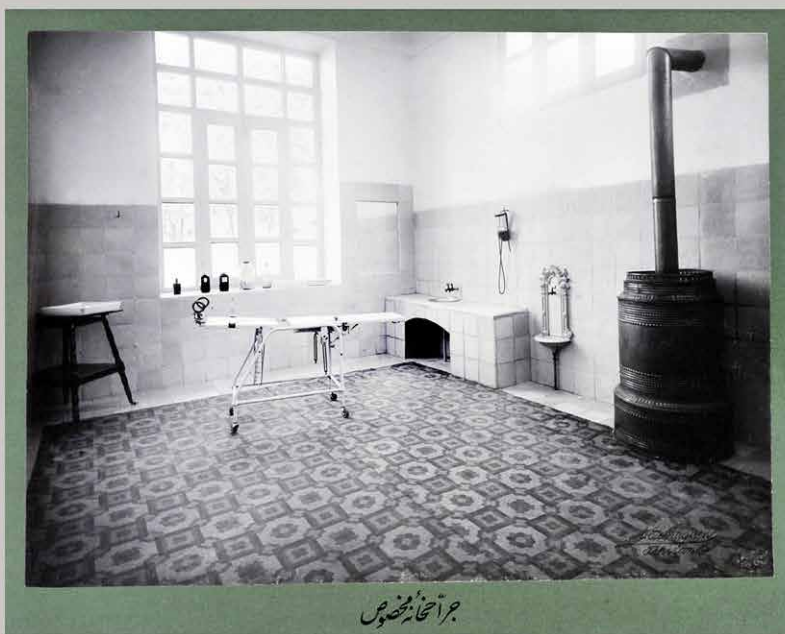
مریضخانه

با تأسیس دارالفنون در آغاز دوره ناصری و گشایش شعبه طب در این مدرسه، از همان نخست، لزوم تأسیس بیمارستانی مدرن به شیوه اروپایی احساس می‌شد. از همین رو، سنگ بنای نخستین بیمارستان جدید تهران با عنوان «مریضخانه دولتی» زیر نظر دکتر پولاک در بیرون از حصار طهماسبی گذاشته شد. به گزارش روزنامه وقایع اتفاقیه در ربیع‌الاول ۱۲۶۹ق، دکتر پولاک و موسیو فگانه [دومینیکو فگتی] برای نخستین بار در این بیمارستان ضمن بیهوش کردن بیمار، به عمل جراحی سنگ‌مثانه پرداختند. با توسعه تهران توسط ناصرالدین‌شاه در سال ۱۲۸۴ق، مریضخانه دولتی نیز گسترش یافت و درون حصار جدید جای‌گرفت. بیمارستان جدید با عنوان «مریضخانه مبارکه» در نقشه عبدالغفار (۱۳۰۹ق) در غرب میدان مشق ترسیم شده است و ورودی اصلی آن در بخش جنوبی باغ و از طریق «خیابان مریضخانه» معین است. نقشه عبدالغفار همچنین در شمال بیمارستان محدوده‌ای را به نام «محلّه مریضخانه» نشان می‌دهد که از کوچه‌های آن دسترسی به مریضخانه امکان‌پذیر بوده است. بر همین پایه، می‌توان تصور کرد که عکس حاضر مربوط به کوچه‌ای در مجاورت مریضخانه و شامل یکی از ورودی‌های فرعی آن بوده است.

مجلس عمل جراحی برای میل زدن چشم

مجلس عمل جراحی برای میل زدن چشم (عمل جراحی آب مروارید) عکاس آنتوان سوریوگین

جراحی مخصوص

جراحیخانه مخصوص عکاس: آنتوان سوریوگین

چکمه گُملاستیک: منظور قایق‌های کوچکی است از جنس لاستیک که باد می‌شده و مانند چکمه‌های بلند پا می‌کرده‌اند و داخل آب می‌رفته‌اند.

عکاس مخصوص حضرت قدرت شاهنشاهی ارواحنا فداه
 عکس بالون در هشتم شهر ذیحجه الحرام
 در بیرون دروازه دولت افتاده شد. اواسط
 بالون. عکاس مخصوص اعلیحضرت قَدْر
 قدرت شاهنشاهی ارواحنا فداه، عکاسخانه
 مدرسه مبارکه دارالفنون، [عکاس:] خانم زاد
 عبدالله قاجار ۱۳۱۲
 اواسط بالون

◀ عکس بالون در هشتم شهر ذیحجه الحرام در بیرون دروازه دولت افتاده شد. اواسط بالون. عکاس مخصوص اعلیحضرت قَدْر قدرت شاهنشاهی ارواحنا فداه، عکاسخانه مدرسه مبارکه دارالفنون، [عکاس:] خانم زاد عبدالله قاجار ۱۳۱۲

عکاس مخصوص
 عکاس مخصوص عبدالله قاجار

◀ عکاس مخصوص عبدالله قاجار - ۱۳۱۲

بالون که در حضور مبارک در میدان مشق تبریز به هوا برده است ۱۳۱۲ خانهداد ابراهیم عکاس

بالونی است که در حضور مبارک در میدان مشق تبریز به هوا رفته است. ۱۳۱۲ خانهداد ابراهیم عکاس باشی

در میدان مشق تبریز در موقعی که بالون در حضور مبارک از هوای گرم پُر می‌کنند که به هوا صعود نماید و ازدحام تماشاچیان. خانهداد ابراهیم عکاس مخصوص ۱۳۱۲

در میدان مشق تبریز در موقعی که بالون در حضور مبارک از هوای گرم پُر می‌کنند که به هوا صعود نماید و ازدحام تماشاچیان. خانهداد ابراهیم خان عکاس مخصوص ۱۳۱۲

تصاویری از بالون و اجتماع مردم در طهران

مظفرالدین‌شاه و گروهی از درباریان در بازدید از دستگاه‌های چاپ که در سفر فرنگ خریداری شد. روبروی عمارت ایض در کاخ گلستان.

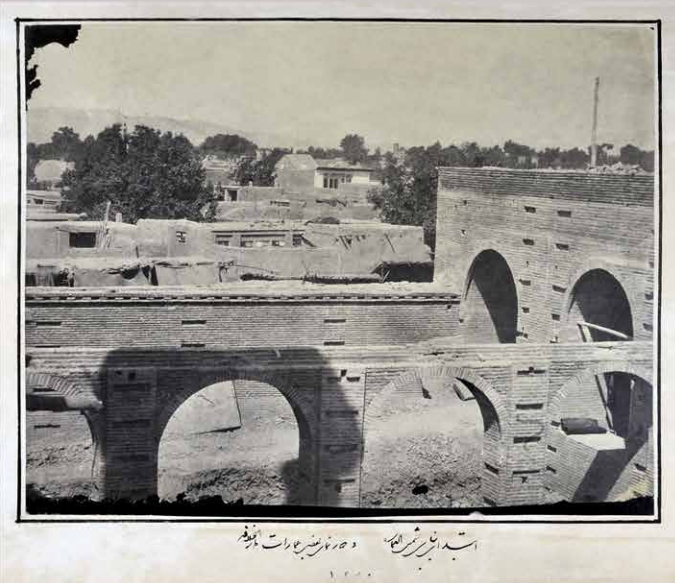

مظفرالدین‌شاه در حال نگرستن با تلسکوپ و گروهی از درباریان در یکی از کاخ‌های اطراف طهران

تکیه دولت

تکیه دولت در میان سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۲۹۰ق به دستور ناصرالدین‌شاه در محدوده جنوب شرقی ارگ سلطنتی تهران ساخته شد. این ساختمان مدور سه اشکوبه چنانکه از نام آن برمی‌آید فضایی بود برای برگزاری مراسم تعزیه و عزاداری دولتی در ماه‌های محرم و صفر. ساخت‌مایه‌های اصلی این بنا، همچون دیگر بناهای ایرانی از آجر، سنگ، ساروج و گچ بود و فضای داخلی آن نیز با ترکیبی از کاشی‌های هفت رنگ و معرّق تزیین شده بود. سازه سقف تکیه دولت در شکل نخستین آن در دوره ناصری عبارت بود از هشت نیم دایره چوبی قطور که با اتصالات و بست‌های آهنی به یکدیگر متصل بودند و به هنگام اجرای مراسم بر روی آنها با چادریوش می‌زدند. پس از دوران ناصری و در دوره مظفّرالدین‌شاه از آنجا که طبقه بالایی تکیه‌دولت دچار فرسودگی و شکست شده بود و بیم آن می‌رفت که فرو ریزد، اصلاحاتی در شکل بنا و به ویژه سازه سقف صورت گرفت. در این دوره به گفته دوستعلی‌خان معیرالممالک «مظفّرالدین شاه مسیو بتن نام مهندس فرانسوی را... به فرنگستان فرستاد و او سقف آهنی تکیه‌دولت را با خود [به ایران] آورد و طبقه شکسته را برچیده و طاق جدید را به جایش استوار ساخت» اهمیت عکس‌های حاضر در آن است که جزئیات سازه فلزی موسیو بتن و چگونگی حذف طبقه بالایی تکیه‌دولت را نشان می‌دهد.

استاد بنا بر شمس‌العماره
دوره نوسازی در راست از بنیاده

ابتدای بنای شمس العماره و دورنمای بعضی عمارت دارالخلافه ۱۲۸۰ [عکاس: آقا رضا عکاسباشی]

شمس‌العماره

شمس العماره [در حال ساخته شدن]

شمس العماره

عمارت شمس العماره، نخستین ساختمان بلندمرتبه تهران است که در سال میان سال‌های ۱۲۸۲ تا ۱۲۸۴ ق در ضلع شرقی ارگ سلطنتی و در مجاورت خیابان ناصریه ساخته شد. ناظر و طراح این بنا به گفته اعتمادالسلطنه در المآثر و الآثار؛ دوستعلی خان مُعْتَر الممالک (نظام‌الدوله) و معمار آن استاد علی محمد کاشی بوده است. اعتمادالسلطنه بر این نکته نیز اشاره می‌کند که شمس العماره «به سبک قصور عمارت فرنگستان» طراحی شده است. ساختار معماری شمس العماره به صورت ساختمان پنج طبقه‌ای است که طبقه‌های بالایی آن در راستای عمودی به صورت دو برج جداگانه تداوم یافته‌اند. عکس نخست با عنوان «ابتدای بنای شمس العماره» آشکارا نشان می‌دهد که شالوده این ساختمان چگونه بر سازه‌ای از قوس‌های آجری باربر استوار بوده است. عکس دوم نیز که از داخل محوطه ارگ، عمارت شمس العماره را هنگام ساخت نشان می‌دهد از نظر جزئیات ساخت‌وساز دارای اهمیت است. این تصویر، برنامه‌ریزی ساخت را نیز نشان می‌دهد و اینکه چگونه سازندگان بنا، طبقات پایین را ساخته و حتی کاشی‌کاری و تزیینات آن را تکمیل کرده‌اند در حالی که بخش‌هایی از طبقات بالایی هنوز ناتمام است. عکس دوم همچنین نشان می‌دهد که ستون‌های چدنی به کار رفته در نمای غربی شمس العماره (که بعدتر در جای خود نصب شدند) کاربرد سازه‌ای دارند زیرا چنان‌که در این عکس مشاهده می‌شود، تا پیش از نصب آن‌ها، برای نگهداری بار سقف؛ از ستون‌های چوبی موقت استفاده شده بود. این ستون‌های چدنی که سرانجام معماری بنا پتان کامل شد، نمونه‌ای از نخستین کاربردهای آهن در سازه بنایی ایرانی است. عکس سوم که در این مجموعه به شمس العماره مربوط است، تصویری از سردر شمس العماره و حوض مقابل آن در خیابان ناصریه را نشان می‌دهد. این محوطه به «جلوخان سردر شمس العماره» معروف بود. از منظر دیگر، عمارت شمس العماره را می‌توان گویای تمایل شاه به ساختمان‌های بلندمرتبه و اشتیاق مُفرط او به تماشای شهر از مکانی مرتفع دانست؛ اشتیاقی که بعدها با ساخت برج‌های دیگر تداوم یافت و به تدریج، تصویر متفاوت و چشم‌اندازی کلان از شهر را به نمایش گذاشت.

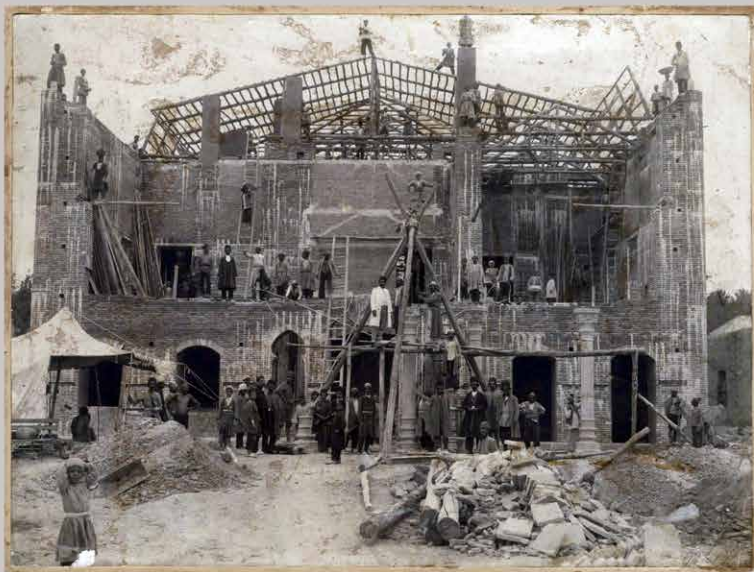

۱۲۹۶

احمد

دوران سردار باغ فردوس معبرالممالک

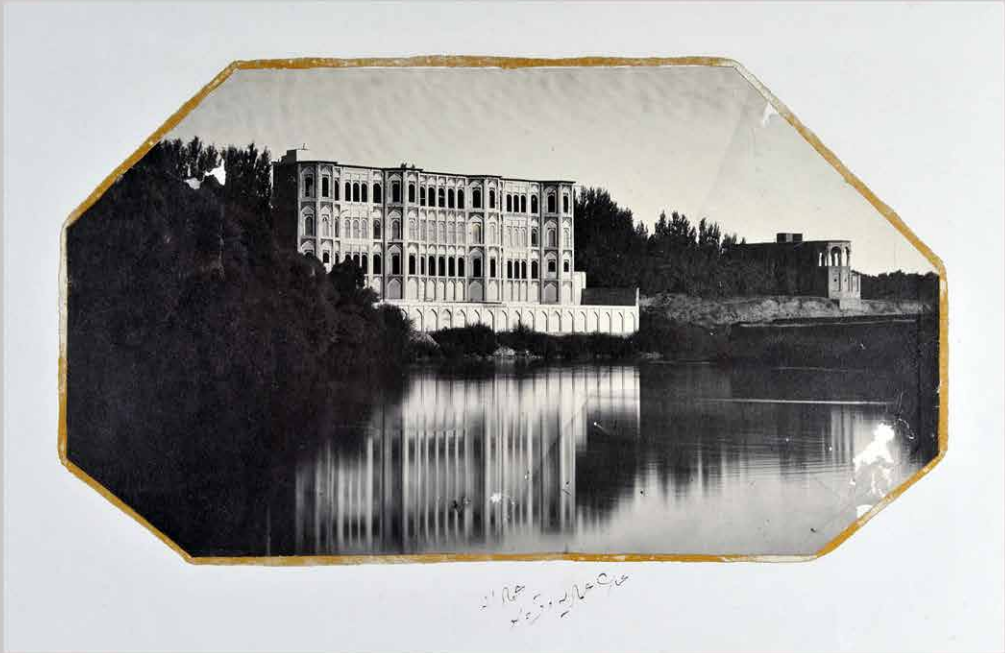
دورنمای سردر باغ فردوس معبرالممالک [عکاس] میرزا احمد عکاسباشی (صنایع السلطنه) ۱۲۹۰

عمارت سردار اسعد در حال ساخت همراه با کارگران و معمار بنا (موزه بانک ملی فعلی)

باغ فردوس

باغ فردوس و ساختمان‌های نخستین آن را حسینعلی‌خان معبرالممالک در دوره محمدشاه در نزدیکی باغ محمدیه تجریش بنا نهاد و پس از او در میانه سال‌های ۱۲۸۴ تا ۱۲۹۰ ق، فرزندش دوستعلی‌خان معبرالممالک (نظام الدوله) به تکمیل آن پرداخت. در همین سال‌ها بود که پر رونق باغ افزوده شد و عمارت‌جنوبی آن که تا امروز نیز پابرجاست ساخته شد. چنین می‌نماید که معبرالممالک ذوقی خاص و دستی‌توانا در طراحی عمارت‌هایی به سبک جدید داشته است. استفاده از قوس‌های نیم دایره آجری در سازه و تزئینات ساختمان‌های آن دوره همچون شمس‌العماره، طاق‌نصرت باغ معبر و عمارت باغ فردوس، شیوه و سلیقه ویژه او در معماری را نشان می‌دهد. طراحی این بناها به معبرالممالک منسوب است و عکس‌های همین مجموعه که ساختمان‌های پیش‌گفته را در حال ساخت نشان می‌دهد تا اندازه‌ای گواه این مدعاست. این عکس که در سال ۱۲۹۶ ق عکس‌برداری شده، مربوط به ورودی اصلی باغ در ضلع شمالی آن است. عکس از داخل باغ گرفته شده و نمای جنوبی عمارت سردر را هنگام ساخت نشان می‌دهد. از آنجا که این عکس شش‌سال پس از درگذشت دوستعلی‌خان معبرالممالک ثبت شده و معماری عمارت همچنان ناتمام است، این گمان تقویت می‌شود که تکمیل بناهای باغ فردوس؛ پس از درگذشت وی معطل مانده و فرزندش دوست‌محمدخان معبرالممالک نسبت به آن بی‌توجه بوده است.

عمارت عالیله و قریه سوه

عمارت عمادیه و قره سو در کرمانشاه

شکل عمارت کاخ مرحوم محمدعلی میرزا در شهر کرمانشاه عکاس: لوییجی پشه ۱۲۷۶

شکل عمارت کاخ مرحوم محمدعلی میرزا در شهر کرمانشاه عکاس: لوییجی پشه ۱۲۷۶

کرمانشاه و بناهای کاخ دولتشاهی و عمادیه

در آغاز دوران قاجار، یکی از مسیرهای ارتباط تجاری با بازارهای اروپایی؛ مسیر تهران-کرمانشاه-بغداد بود. از همین رو شهر کرمانشاه در این دوران از نظر سیاسی و اقتصادی اهمیت ویژه‌ای یافت و بر گسترش آن افزوده شد. هم‌زمان با همین دوره بود که فتحعلی‌شاه در میان سال‌های ۱۲۲۱ تا ۱۲۳۷ق، حکومت سرخد عراقین را به فرزند خود محمدعلی‌میرزای دولت‌شاه سپرد و در زمان این شاهزاده به گفته عارف شیروانی در بُستان‌الشیاحه «کثرت عمارات آنجا از اکثر بلاد ایران درگذشت». از عناصر مهم شهری که در دوره دولت‌شاه به ساختار کرمانشاه هویت تازه‌ای بخشید، میدان توپخانه کرمانشاه و کاخ‌ها و بناهای پیرامون آن بود. در میان این بناها، شاخص‌ترین ساختمان؛ عمارت و باغ محمدعلی‌میرزا دولت‌شاه بود که تصویری از آن در این عکس دیده می‌شود. کاخ محمدعلی‌میرزا، عمارت پنج آشکوبه‌ای بود که در طبقه بالایی به دو برج جداگانه تقسیم می‌شد. از آنجا که این بنا در دوره قاجار جلوه‌ای خاص داشت و از نظر تاریخی بر عمارت شمس‌العماره تهران مقدم است، دور نیست که معماری آن در دوره‌نصری یکی از بناهای الهام‌بخش برای سازندگان شمس‌العماره بوده باشد.

پس از درگذشت دولت‌شاه، از رونق کرمانشاه کاسته شد تا اینکه در دوره ناصری و در میان سال‌های ۱۲۶۸ تا ۱۲۸۸ق حکومت کرمانشاه به فرزند دولت‌شاه، امامقلی‌میرزای عمادالدوله واگذار شد و این شهر بار دیگر رونقی تازه یافت. عمارت عمادیه در کنار رودخانه قره‌سو، ساختمان پنج آشکوبه‌ای است که در این دوره ساخته شد. دوندمای این کاخ و بازتاب آن در دریاچه مقابل؛ یادآور کاخ‌های مجلل اروپایی است اما اگر در جزئیات ساختمان دقیق شویم، عناصر و اجزای آن ویژگی‌های کاملاً ایرانی دارد و از این نظر، تصاویر به‌جا مانده از عمارت عمادیه، در بررسی معماری دوران قاجار اهمیت ویژه‌ای دارند.

ریختن و افراختن اولین مجسمه صاحبقرانی به دست اساتید ایرانی

صنعت ریختن مجسمات معلوم نیست که هیچ وقتی از اوقات در ایران بوده است. چون در این عهد همایون جمیع صنایع و شئون که تعلق به دولت قاهره دارد به ترقیات فوق العاده روی نهاده ضمناً کارخانجاتی که به ساختن و پرداختن مهمات خربیه دایره است بیشتر پیش رفته، کارگزاران این اداره عظمی محض اقامت برهان ترقی و نصب دلیل تمدن، یکچند از این پیش، مجسمه پیکر مبارک و هیکل همایون را بر هیئت سواری در قورخانه بریختند و افراختند. و از آنجا که این اثر منیف نخستین ظهور این فن شریف در مملکت ایران بود، روز برپا ساختن و برافراختن مجسمه مقدسه جشنی شگفت گرفته شد و عیشی بزرگ برپا گردید. (کتاب المآثر و الآثار)

استاد علی اکبر حجار در حال کار بر روی نمونه گچی مجسمه ناصرالدین شاه قاجار

تمثال مبارک اقدس روح العالمین فده است که در پای مجسمه مبارکه که در قورخانه، استادان طهران بدون معاونت استاد خارجی از ترکیب دو فلز ریخته‌اند.

تمثال مبارک اقدس روح العالمین فده است که در پای مجسمه مبارکه که در قورخانه، استادان طهران بدون معاونت استاد خارجی از ترکیب دو فلز ریخته‌اند.

عمارت مبارکه که ملا در آن در حرم ابراهیم بر وضع هدیه مرتب شده بود و عکس برداشته شد
 غلام زاد ابراهیم ۱۳۱۵

عمارت مبارکه گالری که حسب الامر به وضع جدید مرتب شده بود، عکس برداشته شد. [عکاس: غلام خانه زاد ابراهیم ۱۳۱۵]

سالن آمار عمارت حاج میرزا حسین که در حرم ابراهیم بنا شده بود و عکس برداشته شد
 آقا یوسف عکاسی

میان عمارت حاج میرزا حسین تاجر شیرازی است که بر حسب امر همایون بندگان اعلیحضرت شاهنشاهی روحنا فده در شهر ربیع الثانیه ۱۳۰۹ توشقان نیل در عقرب عکس افتاده. [عکاس: آقا یوسف عکاسی]

میل اهالی ایران به تجملات

امروز هیچ خانه‌ای از اغنیاء و متوسطین ایرانیان نیست مگر اینکه البته به مقداری از اسباب زینت ما بین افراط و اقتصاد آراسته شده است، از قبیل قنادیل بلورین و مسرجه‌های زجاجی و آنکینه‌های سنگی اوانی مستطرف پرده‌های مطرز و میزهای ممتاز و اصناف صندلی‌های مخصوص و مخدات مستحذت و امثال ذالک، و ارباب ثروت در داشتن مُبل؛ همه باهم تفاضل می‌کنند و تفاخر مینمایند. (المآثر و الآثار)

باغ شمال تبریز

باغ شمال یکی از باغ‌های تاریخی تبریز بود که در اواخر قرن نهم هجری به دستور سلطان یعقوب شاه از پادشاهان دودمان آق‌قویونلو بنا شد. در عصر صفوی این باغ اقامتگاه مجلل پادشاهان وقت بود و مراسم درباری و ضیافت‌های سلطنتی در آن برگزار می‌شد. در آغاز حکومت قاجاریه و مقارن با حضور عباس‌میرزا ولیعهد در تبریز بر رونق و آبادی این باغ افزوده شد و بر همین پایه به «باغ شاهزاده» معروف شد. سپس در دوره ناصری که تبریز ولیعهد نشین شد، مظفردالدین‌میرزا و پس از او فرزند وی محمدعلی‌میرزا ولیعهد ساختمان‌های جدیدی را که عمدتاً متأثر از معماری اروپایی بود به این باغ افزودند. یکی از بناهای این دوره که در عکس حاضر دیده می‌شود ساختمان کوشک مانند ۴ آشکوبه‌ای است موسوم به کلاه فرنگی. در پایین این عکس، ناصرالدین شاه به خط خود بر ساختن این بنا توسط ولیعهد (مظفردالدین‌میرزا) تصریح کرده است.

از دیگر عمارت‌های ساخته شده در باغ شمال، «عمارت اعتضادیه بود که توسط محمدعلی‌میرزا (محمدعلی‌شاه) ساخته شد. محمدعلی‌میرزا در سال ۱۲۹۹ق دارای لقب اعتضادالسلطنه شد و بنای اعتضادیه نیز به گمان در همین حدود با اندکی بعدتر در بخشی از باغ شمال ساخته شد. معماری ساختمان اعتضادیه آشکارا برگرفته از معماری اروپایی است و به استناد گفته اوزن اوین که در حدود سال ۱۳۲۴ق در تبریز اقامت داشت طراح و مهندس آن معمار مخصوص ولیعهد موسیوبورژوا (M. Bourgeois) بوده است این بنا و دیگر ساختمان‌های موجود در باغ شمال به هنگام توسعه تبریز در دوره پادشاهی رضاشاه پهلوی در حدود سال ۱۳۰۸خ تخریب شد.

باغ شمال تبریز عمارت کار و دست‌نرفته

باغ شمال تبریز عمارتی است که ولیعهد ساخته است.

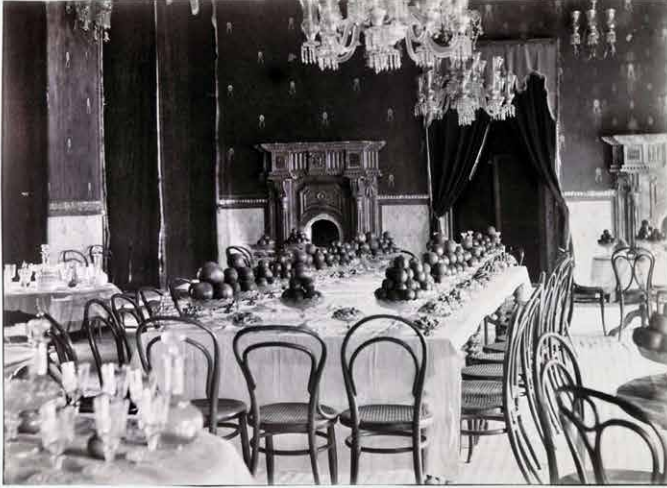
کاخ فرح‌آباد

کاخ فرح‌آباد در میانه سال‌های ۱۳۲۱ تا ۱۳۲۲ق به دستور مظفردالدین‌شاه در بیرون از حصار ناصری در زمین‌های دوشان تپه ساخته شد. معمار این بنا موسیو بورژوا بلژیکی (M. bourgeois) است که در زمان ولایتعهدی مظفردالدین‌میرزا در تبریز، معمار مخصوص او بود. در سال‌های اخیر بر مبنای مقایسه فرم کلی این باغ با قصر تروکادرو پاریس (Trocadero) این گمان مطرح شده که طرح بنای فرح‌آباد از کاخ تروکادرو برداشت شده باشد. واقعیت آن است که شباهت این دو بنا به‌ویژه در فرم کلی و طبقه‌های زیرین بسیار است. افزون بر آن، این نکته را نیز نباید از نظر دور داشت که ناصرالدین‌شاه و مظفردالدین‌شاه به گواهی سفرنامه‌هایشان کاخ تروکادرو را دیده و گاه در آن اقامت داشتند. از همین‌رو، دور از ذهن نیست که طراحی کاخ فرح‌آباد بر پایه انگاره‌ای از کاخ تروکادرو شکل گرفته باشد. از جمله اشتباهات رایج در دوره معاصر این است که برخی، کاخ فرح‌آباد را همان قصر فیروزه دانسته‌اند. قصر فیروزه از ساختمان‌های دوره ناصری بود که امروز اثری از آن باقی نیست. اما کاخ فرح‌آباد با همه دگرگونی‌هایی که در دوره پهلوی یافت هنوز پابرجاست.

محوطه باغ جنوبی کاخ فرح‌آباد بر پایه مشاهدات نگارنده در سال ۱۳۹۰خ هنوز دربرگیرنده برخی از عناصر تزئینی اروپایی شامل مجسمه‌ها و پایه چراغ‌های چدنی و گلخانه‌های ساخت اروپا بود. در میان این عناصر از همه چشمگیرتر، ساعتی اروپایی بود که بر پایه چدنی نصب شده و با حرکت آب در جوی زیرین آن به صورت خودکار کوک می‌شد.

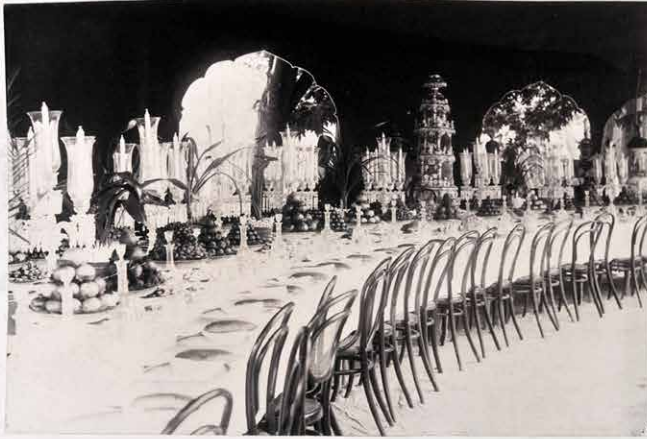

کاخ فرح آباد تهران

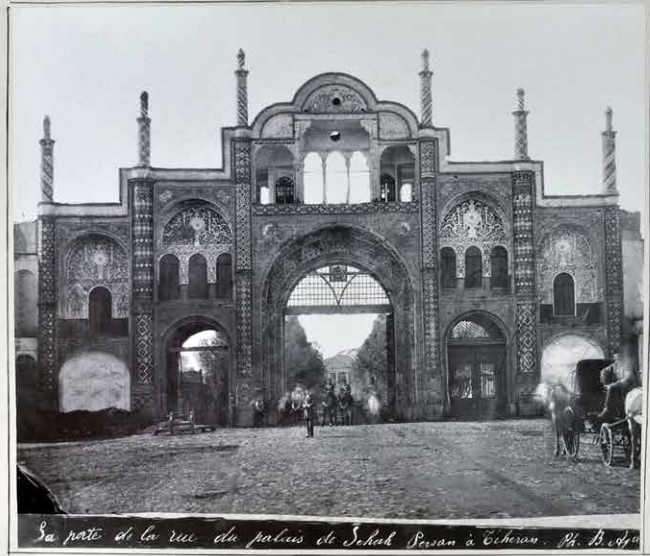
میز عصرانه در تالار عمارت آقای نایب السلطنه در روز عقدنبدان دختر آقای نایب السلطنه در غره شهر شعبان ۱۳۱۰ لوی نیل آخر دلو

میز عصرانه است در تالار عمارت آقای نایب السلطنه در روز عقدنبدان دختر آقای نایب السلطنه در غره شهر شعبان ۱۳۱۰ لوی نیل آخر دلو

میز صبحانه در تالار عمارت آقای نایب السلطنه در روز عقدنبدان دختر آقای نایب السلطنه در غره شهر شعبان ۱۳۱۰ لوی نیل آخر دلو

میزی است که به جهت مهمانی وزری خارجه در شب ششم صفر ۱۳۱۰ عبد مولود مسعود اعلیحضرت شاهنشاهی روحنا فداه آقای نایب السلطنه در کامرانیه مرتب نموده است.

سردر توپخانه

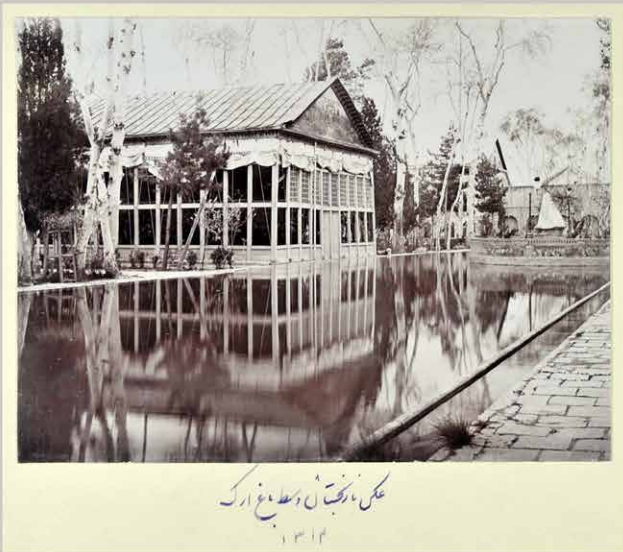
میدان توپخانه و سر در الماس

دروازه باب‌همایون

چهارسال پس از تخریب حصارطهماسبی و هم‌زمان با ساخت خیابان‌الماسیه (باب‌همایون)، درسال ۱۲۸۸ق دروازه‌ای پرتجمل در ابتدای این خیابان ساخته‌شد که از یک‌سو به میدان توپخانه باز می‌شد و ازسوی‌دیگر به خیابان تاره تأسیس باب‌همایون راه داشت. دروازه باب‌همایون از آنجا که به‌جای دروازه قدیم دولت (بر جداره شمالی باروی‌طهماسبی) ساخته‌شده بود، گاه دروازه‌دولت نیز نامیده می‌شد. اعتمادالسلطنه در شرح وقایع سال ۱۲۸۸ق درباره‌این دروازه می‌نویسد: «بعضی عمارات دیوانی به‌توسط و اهتمام جناب (محمد رحیم‌خان) علاءالدوله ساخته شده که نهایت امتیاز را از هرجهت دارد و از آن جمله یکی خیابان و دروازه دولت و دری است که موسوم به باب‌همایون است که نهایت عالی و ممتاز و بسیار باشکوه ساخته شده است». دری که اعتمادالسلطنه به آن اشاره می‌کند همان در چذنی است که با الگوی اروپایی در قورخانه سلطنتی ساخته بودند و از همین‌جا می‌توان تصور کرد که شاید سبب نام‌گذاری دروازه‌دولت به باب‌همایون، چشمگیر بودن درهای فلزی آن بوده است. عکس نخست که از پشت‌بام مدرسه‌دارالقون برداشته شده نمای جنوبی سردر باب‌همایون را در ابتدای خیابان‌الماسیه نشان می‌دهد. عکس دوم نیز همین سردر را از دید ناظری که در خیابان‌الماسیه ایستاده است به تصویر کشیده است. در عکس سوم از دروازه باب‌همایون که در همین مجموعه موجود است، نمای شمالی این دروازه (واقع بر جداره جنوبی میدان توپخانه) به‌چشم می‌خورد. مقایسه عکس‌ها همچنین نشان می‌دهد که نمای روبه میدان توپخانه از جزئیات تزئینی بیشتری برخوردار است و همین‌تصویر از دروازه باب‌همایون است که زیبایی آن در گزارش‌های برخی از سفرنامه‌نویسان اروپایی تحسین شده است.

سر در توپخانه میارکه سمت درب الماس

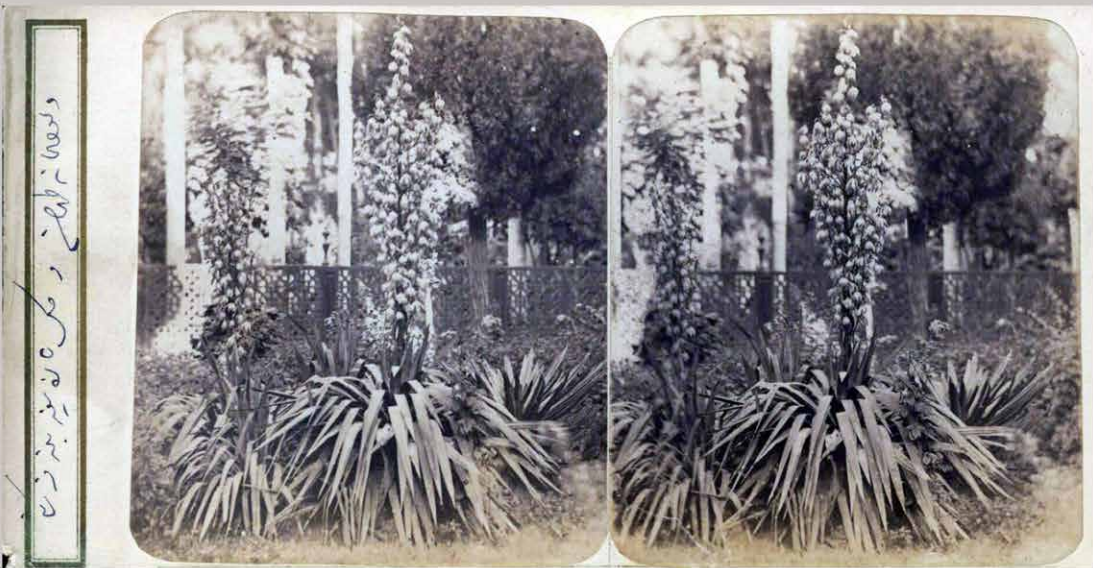
عکس نارنجستان وسط باغ ارگ
۱۳۱۴

عکس نارنجستان وسط باغ ارگ ۱۳۱۴

نارنجستان

دهخدا در بیان معانی واژه «نارنجستان» به یکی از معنی‌های متأخر این واژه اشاره کرده و در شرح آن می‌نویسد: نارنجستان اشاره‌ای است به «باغ‌های سرپوشیده به شیشه که در سردسیر برای درختان مرکبات دارند». ادوارد پاکوب پولاک نیز ضمن توصیف باغ‌های اعیان‌ی تهران می‌گوید از آنجا که در زمستان‌های سرد تهران، مرکبات و میوه‌های نواحی مرطوب در فضای آزاد، عمل نمی‌آید در باغ‌های مَلَکین ثروتمند با تعبیه اتاقی چوبی و قراردادن بخاری در آن؛ درختان نارنج و دیگر مرکبات را پرورش می‌دهند. در دوره ناصرالدین‌شاه، در محوطه ارگ سلطنتی، چندین نارنجستان جای داشته است که مهم‌ترین آنها به گواهی نقشه عبدالغفار بنای نارنجستان بزرگ در بخش شمال شرقی ارگ است؛ اما تصویر حاضر با عنوان «نارنجستان وسط باغ ارگ»، سازه چوبی بزرگی را نشان می‌دهد که دارای سقف شیروانی آهن کوب است و جداره‌های آن به صورت فضایی نیمه‌باز با قاب‌های شیشه و پرده‌های پارچه محصور شده است. این فضای گلخانه مانند که در میانه باغ سلطنتی ارگ جای داشته و در دوره ناصرالدین شاه ساخته شد؛ اما اطلاعات تاریخی درباره آن بسیار اندک است.

عین‌السلطنه سالور که پس از ترور شاه در سال ۱۳۱۳ ق. برخی از تغییرات کاخ گلستان را توصیف کرده درباره این فضا می‌نویسد: «پیش از این کلاه فرنگی هم وسط باغ بوده خراب کرده، نارنجستان کوچکی به جای آن ساختند که ابداً موقع و معنی ندارد».

دیوانخانه طهران و گل تازه سفید بلند فرنگی

تربیت انواع گلها و ریاحین

این کار در این روزگار رواجی عظیم گرفته است. ارباب تنعم و ترف و خداوندان مجد و شرف در مسئله الوان گل و سنبل و داشتن و کاشتن آنها با یکدیگر مبارزاد سخن می‌ورزند. اما در وصف نباتات باغ جدیدالغرس همایونی و حالتی که از دمیدن شمیم ریاحین معطر و وزیدن نسیم گلستان‌های روح‌پرور می‌رود خود چه بگویم که در این مقام ناطق گنگ است و پای سخن لنگ... آنچه در این چهل سال بخصوص از سلطنت پادشاه زمان، اقسام گل و ریحان از جنگل‌ها و کوهساران و یا خط شاسعه فرنگستان به شهرهای ایران لاستیما دارالخلافت طهران وارد گردیده و رواج یافته بسیار است، بعضی را در این مقام نام برنگاریم بضمیمه برخی از خضراوات جدیده و بقول غریبه. گل سرخ مؤیدی، درخت اقاچیا، گل بغدادی، گل ختمی درختی، گل بیخ، گل طاووسی، گل صدتومانی، گل کوکب، گل تاج‌الملوک، گل بنفشه فرنگی، گل همیشه بهار فرنگی، گل داوودی فرنگی، نیلوفر فرنگی، انجیر فرنگی، نخودفرنگی، لوبیای فرنگی، خیارفرنگی، کاهوی فرنگی، گوجه فرنگی، سیب‌زمینی فرنگی، بادنجان فرنگی، هویج فرنگی، کنگر فرنگی، ... (المآثر و الآثار)

مدرسه مبارکه قدیم دولتی (دارالفنون)

دارالفنون

دارالفنون، نخستین نهاد آموزشی مدرن در ایران بود که در سال ۱۲۶۶ق، میرزا تقی‌خان امیرکبیر در محوطه‌ای در محدوده شمال شرقی ارگسلطنتی سنگ‌بنای آن را گذاشت. طراح این ساختمان میرزا رضا تبریزی بود که در دوره عباس‌میرزا برای تحصیل به انگلستان اعزام شد و پس از بازگشت، لقب مهندس‌باشی یافت. مهندس‌باشی نقشه دارالفنون را برپایه برداشت خود از آکادمی نظامی وُلویچ (woolwich) انگلستان طراحی کرد و سپس نقشه برای اجرا به محمدتقی‌خان معماری‌باشی، رئیس اداره بنّایی دولتی سپرده شد. عمارت دارالفنون شامل حیاط بزرگی بود که در چهارطرف آن حدود پنجاه اتاق یکسان جای داشت و درمجموع در حکم کلاس‌های مدرسه بود. در میان حیاط نیز حوض بزرگی که پیرامون آن کرت‌هایی که در آن درختان میوه کاشته بودند قرارداشت. یکی از عناصر نو که برای نخستین بار با الهام از ساختمان‌های اروپایی در ساختمان دارالفنون به‌کار گرفته‌شد، برج ساعت بود. این برج و ساعت آن که در بسیاری از عکس‌های دارالفنون دیده می‌شود درعین حال، نمودار برداشت جدیدی است از زمان، که همپای گسترش علوم اروپایی در ایران رواج می‌یافت. از آغاز تأسیس دارالفنون، رسم برآن بود که در پایان هر سال تحصیلی؛ ناصرالدین‌شاه به دارالفنون می‌رفت و امتحان شاگردان در حضور او برگزار می‌شد. در این مراسم، شاه از شاگردان سنان می‌دید و به آنها که مستحق تشویق بودند خلعت و انعام یا مواجبات اعطا می‌شد. همچنین اخبار مربوط به‌برگزاری این‌مراسم که به «سلام مدرسه مبارکه» یا «سلام امتحان» موسوم بود، در شماری از روزنامه‌های آن عصر بازتاب یافته است.

مدرسه مبارکه قدیم دولتی (دارالفنون)

عکس سلام امتحان مدرسه مبارکه دارالفنون [عکاس: غلام‌خانه زاد احمد ۱۳۹۷]

عکس سلام امتحان مدرسه مبارکه دارالفنون [عکاس: غلام‌خانه زاد احمد ۱۳۹۷]

برج انزلی

برج انزلی که به عمارت شمس‌العماره انزلی نیز معروف بود در حدود سال ۱۲۸۸ ق در زمان حکومت میرزا سعیدخان انصاری بر گیلان ساخته و جزئیات آن در سال‌های بعد تکمیل شد. برپایه برخی از قول‌های شفاهی (به گفته عزیزطوبلی) معمار و نجار این بنا «استاد رجبعلی داربالو» بود که به دستور ناصرالدین‌شاه بتأیی و ساخت عمارت را به پایان رسانده است. این برج، عمارت هشت‌ضلعی پنج‌اشکوبه‌ای بود که گرداگرد آن را رواق‌هایی با ستون‌های چوبی دربر می‌گرفت و از طبقه‌های بالای آن، چشم‌انداز مهم‌ترین بندر ایران برکنانه خزر دیده می‌شد. ساخت برج انزلی و دیگر ساختمان‌های شبیه آن در دوره ناصری، بیانگر تمایل ناصرالدین‌شاه به ساختن بناهای بلندمرتبه و مشاهده چشم‌اندازهای اطراف از فراز آن‌ها است. شاه به هنگام بازگشت از سفر دوم فرنگ (۱۲۹۵ق) در توصیف منازلی که از بالای برج دیده است می‌نویسد: «رفتم بالای برج. حقیقتاً هیچ‌جا اینطور چشم‌انداز باصفا ندیده‌ام. یک‌طرف دریای بزرگ، طرفین دیگر مُرداب، جنگل‌ها، بُغازهای متعدد که از دریا و مرداب به هم وصل می‌شود، جزیره‌های مرداب، روی مرداب و غیره پر بود از لنگه و کرجی و...» برج انزلی در آغاز پادشاهی رضاشاه پهلوی در سال ۱۳۰۶ خ تخریب شد و امروز هیچ نشانی از آن به جا نمانده است.

برج انزلی، آثار پهلوی است
از تهران

برج انزلی که تازه ساخته شده است از سمت شرق

برج باغشاه طهران

برج منظر

برج منظر، بنای کوشک مانند شش طبقه‌ای بود که در باغشاه تهران در غرب پایتخت و بیرون از حصارناصری جای داشت. محوطه باغشاه در زمان فتحعلی‌شاه موسوم به میدان اسب‌دوانی بود و در حدود سال ۱۲۹۹ق که به دستور ناصرالدین‌شاه، این محوطه به باغی بزرگ تبدیل شد، عنوان باغشاه یافت. برج منظر عنوانی با مُسمّا داشت زیرا از فراز آن، منظره گسترده‌ای از تهران و چشم‌اندازهای غرب آن پدیدار می‌شد. در اینجا نیز بار دیگر می‌توان تمایل مُفراط ناصرالدین‌شاه به تماشای شهر و چیرگی بر آن از نقطه‌ای مرتفع را باز دانست. دوستعلی خان مُعتبرالممالک در «یادداشت‌هایی از زندگانی خصوصی ناصرالدین‌شاه» درباره دورنمایی که شاه از فراز برج منظر می‌دید، می‌نویسد: «از بالای برج منظر، جلگه تهران تاحد نظر نمایان بود. گاه شاه بر بام برج درآمده با دوربین‌پایه‌دار به تماشای اطراف می‌پرداخت.»

تهرانی

عمارت عشرت‌آباد

باغ عشرت‌آباد، بیرون از حصار، در شمال شرقی تهران، بر سر راه قصر قاجار واقع بود. این باغ و ساختمان‌های آن در میان سال‌های ۱۲۹۱ تا ۱۲۹۴ ق پس از بازگشت ناصرالدین‌شاه از سفر اول فرنگ، زیر نظر مدیر باغات و امارت دیوانی؛ محمدحسن‌خان صنیع‌الدوله (اعتماد السلطنه) ساخته شد. ساختمان اصلی عشرت‌آباد بُرج کلاه‌فرنگی چهار آشکوبه‌ای است مُشرف به استخری که گرداگرد آن حدود ۳۰ کوشکه کوچک برای حرم‌خانه شاه ساخته شده بود. طرح چنین بنایی تمایل شاه به ساختن بناهای چندطبقه را نشان می‌دهد. بخشی از تزیینات و عناصر پوسته بیرونی عمارت عشرت‌آباد، برگرفته از معماری اروپایی است؛ عناصری همچون ستون‌های اجری با تقلید از معماری کلاسیک، سنتوری و نیز پوشش شیروانی کلاه‌فرنگی با ورق‌آهنی. اما اگر از این عناصر تلفیقی بگذریم، معماری برج عشرت‌آباد در تمامیت خود برگرفته از ویژگی‌های تزیینی اصیل معماری ایرانی در سال‌های پایانی سده سیزدهم هجری است. شاید از همین رو است که برای عرضه نمونه‌ای از معماری ایرانی در اکسپوزیسیون پاریس (۱۲۹۵ ق) استادخسینعلی‌معمار، عمارت‌ایران را (به گفته ناصرالدین‌شاه) برپایه طرح عمارت عشرت‌آباد ساخته بود.

عشرت آباد در طهران

سر دربه ای سر شریفه در طهران در ۱۳۰۷ در وقت فور علی بود که بنام هم در آنجا
۱۳۰۷

سر درب الماس شمس‌العماره در حالی که مردم می‌آیند و می‌رفتند فوری عکس برداشته شد شعبان خَمَل پاریس لیل ۱۳۰۷ [عکاس: میرزا حسینعلی]

بخشی از میدان توپخانه و بانک شاهی و عمارت قهرمان میرزا امین لشکر عکاس آنتوان سورویوگین

عمارت میرزا قهرمان امین لشکر

پس از توسعه تهران در سال ۱۲۸۴ق عرصه میدان توپخانه در شمال ارگ سلطنتی شکل گرفت و صورت نهایی آن به تدریج تا سال ۱۲۹۴ق تکمیل شد. در همین سالها بود که خانه میرزا قهرمان امین لشکر که در ضلع شرقی میدان توپخانه جای داشت به این میدان راه یافت و بدنه غربی آن بخشی از میدان توپخانه شد. در نقشه عبدالغفار خانه امین لشکر، پهلوئی شرقی میدان توپخانه به چشم می خورد. افزون بر این به گواهی عکسهای موجود و برخی از اسناد مکتوب، سردر و ایوان عمارت امین لشکر رو به میدان توپخانه بوده است و از آنجا که این میدان عرصه‌ای حکومتی بود، از این نظر برخی از رجال آن دوره به میرزا قهرمان رشک می ورزید. این عکس نمای ضلع غربی عمارت میرزا قهرمان در میدان توپخانه و در جنوب آن سردر خیابان چراغ‌غاز را نشان می دهد. عمارت میرزا قهرمان در سالهای بعد به سبب بدهی‌های او به تصرف دولت درآمد و سپس به بانک‌شاهی واگذار شد؛ از همین رو در برخی از عکسها (به ویژه تصاویر متأخر از این عمارت با عنوان بانک‌شاهی نیز یاد شده است.

طاق نصرت باغ مُعیر

هسته نخستین باغ مُعیر الممالک به گواهی نقشه کریش (۱۲۷۵ق) در گوشه جنوب غربی تهران، درون حصار طهماسبی قرار داشت. این باغ، آباد کرده حسینعلی خان معیر الممالک بود و پس از او، هم‌زمان با توسعه تهران، توسط پسرش دوستعلی خان معیر الممالک (نظام الدوله) و نیز فرزند او دوست محمد خان معیر الممالک بر وسعت آن افزوده و بناهای جدیدی در آن ساخته شد.

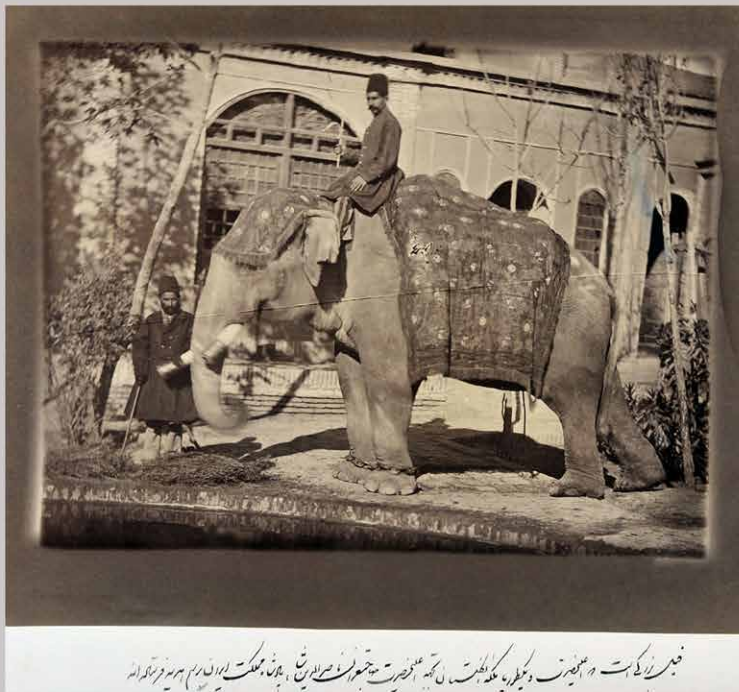
در نقشه عبدالغفار (۱۳۰۹ق) باغ معیر الممالک در جنوب بازارچه معیر الممالک در محله سنگلج واقع شده و محوطه گسترده‌ای به آن اختصاص یافته است. این عکس، تصویر طاق نصرت بزرگی را نشان می دهد که در خیابان اصلی باغ معیر الممالک ساخته شده بود. این سازه آجری به گمان بسیار از ساخته‌های دوستعلی خان معیر الممالک است و زمان ساخت آن به پیش از درگذشت وی در سال ۱۲۹۰ق بازمی گردد. طرح این بنا، برگرفته از الگوی طاق نصرت پاریس است که در زمان ناپلئون بناپارت و به افتخار ارتش ساخته شد.

دورنمای طاق وسط باغ شهری معیر الممالک [عکاس: غلام خانه زاد احمد ۱۲۹۶]

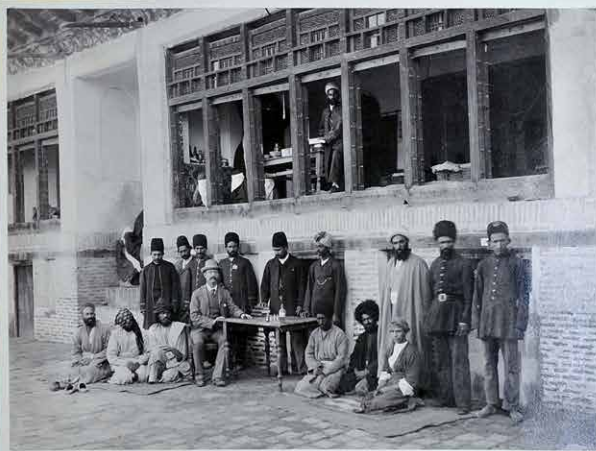

کارخانه فشنگ سازی در قورخانه طهران

فیل بزرگی در محفلت ویکتوریا ملکه انگلستان، که از حضرت ناصرالدین شاه پادشاه ایران به رسم هدیه فرستاده اند.

فیل بزرگی است که اعلیحضرت ویکتوریا ملکه انگلستان بجهه اعلیحضرت صاحبقران ناصرالدین شاه پادشاه مملکت ایران به رسم هدیه فرستاده‌اند.

عکاس معین حضرت قدرت در شب برای خانوادہ
 مرخصان انگلیسها در آقاس عکاس
 خانہ زاد عبد اللہ قاجار در نجف نواصری

مریضخانه انگلیسها در ارض اقدس. عکاس مخصوص اعلیحضرت قَدْر قدرت شاهنشاهی ارواحفاده، خانہ زاد عبد اللہ قاجار دارالخلافہ ناصری.

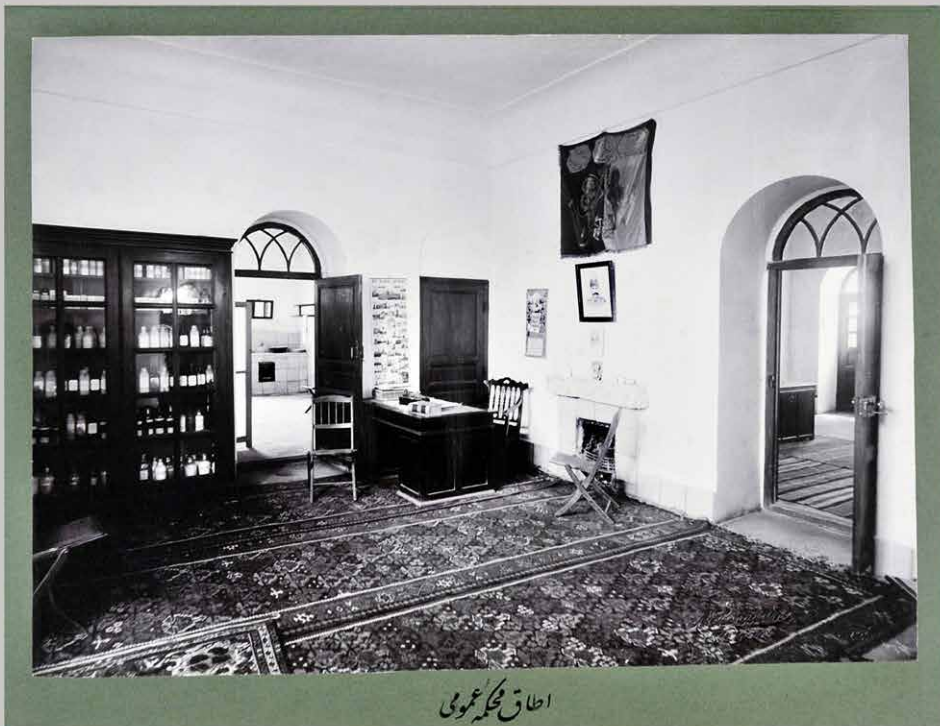

شهر تبریز در شب
 در آن زمان که تبریز در دست روسها بود
 ۱۷ محرم ۱۲۸۰

صندوق عدالت که نیمه تمام است در میدان ارگ طهران سنه ۸۱ سیچقان لیل ۱۷ محرم [عکاس : آقارضا عکاس باشی]

صندوق عدالت

« برای کافه رعایا و برابری تا عارضین و مُتظلمین مطالب خود را در کمال سهولت به خاکپای جواهرآسای مبارک بنوانند عرضه داشت، چه در طهران و چه در سایر بلاد. (المآثر و الآثار) صندوق عدالت از ابداعات ناصرالدین شاه قاجار در حدود سال ۱۲۸۰ ق. بود که برای ارتباط بدون واسطه با رعیت و عموم مردم طراحی شد و عبارت بود از صندوق‌هایی که در میدان‌های اصلی ولایات و شهرهای بزرگ و در طهران در ضلع غربی میدان ارگ قرار داده شده بود و هرکس شکایت یا عرضی داشت، به‌طور آزاد به آنجا رفته، عریضه خود را در آن صندوق می‌انداخت. هر هفته یک یا چندبار این صندوق‌ها در حضور شاه باز می‌شد و به عرایض رسیدگی و دستورات لازم صادر می‌شد. صندوق عدالت پس از مدت کوتاهی به سبب بی توجهی و مسایل دیگر جمع‌آوری شد.

طاق محکمه عمومی

طاق محکمه عمومی (مطب پزشکی)

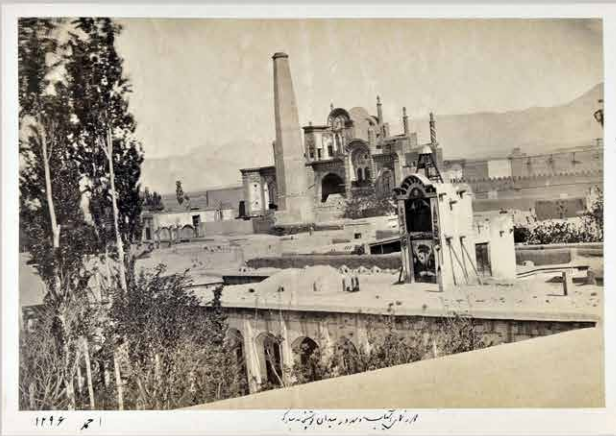

نصرالله خان سرتیپ است در طاق تلگرافخانه مبارکه سلطنت آباد مشغول زدن تلگراف است. در شهر ربیع الاول ۱۳۰۹ شمس العالی

نصرالله خان سرتیپ است در طاق تلگرافخانه مبارکه سلطنت آباد مشغول زدن تلگراف است. در شهر ربیع الاول ۱۳۰۹ شمس العالی.

تلگراف

این صنّع شگفت که از آیات و آثار بزرگ قدرت الهی است در سنه ۱۲۷۴ هجریه نخست به حکم بندگان اعلیحضرت قدر قدرت اقدس شاهنشاهی صان الله سلطانه عن التناهی از عمارات سلطنتی دارالخلافه تهران تا باغ لالهزار کشیده شد و در سال یک هزار و دویست و هفتاد و پنج هجری شروع به حرکت نموده به مباشرت نواب رضوان مآب علیقلی میرزا اعتضاد السلطنه عفی الله عن سینهاته تا خطه سلطانیه و چمن قنقرالنگ امتداد یافت... و در تاریخ جمع این کتاب مستطاب از جمیع ایالات و مُدُن و قصبات ممالک محروسه ایران گذشته است و از سه سمت به قلمرو ذؤل مجاوره عثمانی و روس و انگلیس پیوسته ... (المآثر و الآثار)

چشم‌انداز تهران از داخل بالون

پرواز بالون بر فراز تهران در دوره ناصرالدین‌شاه و از سال‌های پایانی سده سیزدهم هجری به تدریج رواج یافت و در این باره گزارش‌هایی در خاطرات ناصرالدین‌شاه (۱۲۹۴ق) و دیگر اسناد تاریخی موجود است. با این همه، سندی در دست نیست که نشان دهد در دوره‌های ناصری و مظفری با به‌کارگیری بالون به عکاسی از شهر پرداخته باشند. از همین‌رو، این عکس که چشم‌انداز گسترده‌ای از عرصه شهری پایتخت را از داخل بالون نشان می‌دهد و در دوره احمدشاه عکس‌برداری شده به گمان قوی؛ نخستین عکس‌هوایی تهران است.

در این عکس، جزئیات دقیقی از محوطه ارگ‌سلطنتی و فضاهای پیرامون آن همچون تکیه دولت، خیابان ناصریه، میدان توپخانه و... دیده می‌شود. در جنوب ارگ، مسجدسلطانی و بافت بازار به چشم می‌خورد. در سمت چپ عکس، تصویری از بافت تاریخی شمال محله سنگلج ثبت شده است. در سمت راست نیز که وضوح بیشتری دارد، بخشی از خانه‌های واقع در محله عودلاجان به چشم می‌آید. عرصه گسترده‌ای که به‌صورت فضای‌باز دریایی عکس دیده می‌شود محوطه میدان‌مشق است.

دورنمای آسیاب و سر در توپخانه مبارکه [عکاس: میرزا احمد عکاسباشی، صنایع السلطنه] ۱۲۹۶

عکس شربت خوری میدان توپخانه مبارکه روز عید سعید مولود اعلیحضرت اقدس همایونی روحنا فداه

عکس شربت خوری میدان توپخانه مبارکه روز عید سعید مولود اعلیحضرت اقدس همایونی روحنا فداه

تشریح
مکرمینان مانجان در اهداست در پیشگاه مبارک
درین منقح و با کمال شکر

افتتاح مدرسه نظامی در دارالخلافه تهران

که از پرتو توجهات شامه نواب مستطاب اشرف والا کامران میرزا نایب السلطنه، امیرکبیر وزیر جنگ ادام الله اقباله العالی بنیاد و انشاء شده است و در کافه علوم و اعمال راجعه به وزارت حربیه و اداره عسکریه و غیرها از آثار ترقی و تمدن در این مدرسه تدرب و تمرن حاصل می‌گردد. (المآثر و الآثار)

سربازان فوج نایب السلطنه در حال ایستادن

◀ سربازهای فوج نایب السلطنه که
قراولچی آمانند.

◀ کلاس مشق موسیقی نظامی

